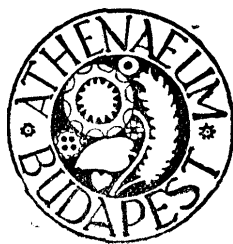

SZOMORY EMIL

SÁROSSY,
MUNÍCIÓT!

ÉS EGYÉB HARCTÉRI LEVELEK

AZ ATHEN.HEUM A.-T. KIADÁSA

A szerzőé minden jog, a fordítás joga is

Aljánlom e könyvet

Szurmay Sándor

altábornagy ő exellenciájának

hálás emlékezésül a hadi-
szállásán töltőit napokra

Előre

K. su. k. Kriegspressequartier,
Feldpostamt)39. – Augusztus 14.

Ma egy hete, hogy felvittek bennünket, tizenkét magyar újságíró, Bécsbe, a Hotel Tegethoffban notifikáltak okmányainkat, Hoen ezredes kezét szorított velünk, ami a hűségeskünek igen nobilesan megválasztott formája, aztán kaptunk egy fényképes igazolványt: haja, szeme, orra, szája rendes, egy feketesárga karszalagot, rajta alumínium-betűkkel e felírás: »Presse«, és ezzel megvolt a hivatalos felavatás: K. u. k. Kriegsbericht-erstatter. E formalitások előzékeny lebonyolítása után most már csak az kellene, hogy mentől előbb és minél több diadalmas eseményről küldhetnénk haza jelentéseket; a mi nagyszerű hadseregünk diadalmas előrenyomulásáról, amelyet milliók szívszorongva várnak.

Ámde attól, hogy szabadon és lelkesedéssel teli írassak, még messzire vagyunk. Szomorú és bánatosan tanulságos példák bizonyítják, hogy a korai közlések igen súlyos következményekkel járhatnak, és így egyelőre le kell mondani arról, hogy azokat a híreket, lamelyekről mi közvetlen tudomást szerzünk, továbbíthassuk. Nemcsak a cenzúra állná útját, de a lehetőség is, éppen

most közölték velünk, hogy a táviróvonal nem továbbit semmiféle magán-, vagy sajtósürgönyt, amit a nagy cél érdekében tisztelettel tudomásul vettünk. Annál is inkább, mert a mi vezetőségünk határozott ígéretet tett arra, hogy elsőnek informál majd mindarról, amiről lehet, és ezt nem tudjuk eléggé magosan értékelni például a németek amaz intézkedésével szemben, mely egyáltalán nem rendezett be sajtó-hadiszállást és a német újságírókat csak a berlini központban informálja.

És e ponthoz érve, valóban nehéz mit írni, mert hát fájdalom, még azt sem árulhatam el, hol vagyunk. Valahol nagyon messzi, ahová Bécsből három nap, három éjjel szakadatlanul utaztunk és ahová a vasúti állomástól rég divatját múlt határokon hoztak bennünket, azóta Budapest, Bécs, aztán ismét Budapest, az egész végtelennek tetsző út végig a mi áldott hazánkon, teljesen összefolyt előttünk és valami sűrű fátyolon keresztül csak halvány árnyait látjuk azoknak, akiket elhagytunk, akik szeretnek és akiket olyan nagyon szeretünk...

Persze az osztrák, a német és külföldi kollégák azok előnyben vannak. Nekik van témájuk elég, mert nekik fogalmuk sem volt idáig arról a lelkesedésről amely magával ragadta egész Magyarországot. Ők és a velünk jött főtisztek, az egész hosszú katona vonat beleszédült abba a lelkes ünneplésbe, amellyel a legkisebb állomáson is fogadtak bennünket. Mindenütt kijött a pályaudvarra az egész lakosság és étellel, itallal, virággal kényeztetett bennünket. És majd minden állomáson cigányok, akik a Himnuszt, a Szózatot, a Kossuth-nótát húzták, amelyet ezrekre menő kórus dalolt, megerősítve még a mi vonatunk utasainak éneklésével is. Sőt megtanulták ezek a cigányok a Gotterhalté-t is és húzták olyan keservesen, hogy majd a szíve belehasadt az embernek. És valami különös reliefet kapott e nóta az eltörött hegedűkön,

csak úgy szívtuk magunkba a melódiáját, – a Gott-erhalte!

Hoен ezredesnek még Pozsonyban nyújtottak át egy hatalmas nemzetiszínű lobogót, amelyet a magyar csoport vezetői, Elmer százados és Okolicsányi főhadnagy kitűztek a kupé ablakába. A mellüket is hatalmas vörös-fehér-zöld szalag díszítette, – már most méltóztassék elképzelni, mit művelt a nép, amikor ezeket a színeket e szokatlan helyen megpillantotta. Férfiak, asszonyok, leányok úgyszólván ostrom alá vették az ezredes fülkáját és még mielőtt kiszállhatott volna, berohantak hozzá és hálásan csókolták meg a kezét. És ez így ment minden állomáson: három nap és három éjjel.

– Ezt sohasem hittem volna, – mondotta Hoен ezredes boldogan – ilyen szeretetről, ilyen lelkesedésről, bevallom fogalmam sem volt. És ha valaki azt beszélte volna nekem Bécsben, hogy a maguk cigányai a Gott-erhalté-t játszzák és ezren, meg ezren könybelábadt szemmel énekelnek hozzá, hát azt mondtam volna: lehetetlen.

És amint hogy az ezredes, épp oly mértékben vannak elragadtatva a többiek is, mindenki.

– Das hätten wir uns nicht gedacht! Es ist entzückend, wunderbar, – ezt és ehhez hasonló kifejezést lehetett csak hallani az egész úton, valami isteni ölelkezés a háromszínű lobogó alatt, melyet kell hogy teljes diadallal hozzunk vissza az új világtörténelmet csináló csatákból.

Addig is örvendjünk rajta, hogy az osztrák, a német, az egész külföld megismert, megszeretett és csodál bennünket, ér, hogy ez nem pusztá szó, annak talán csekélyke bizonyítéka, hogy itt tizenkét magyar újságíró szabad idejében magyar nyelvre tanít száznál több olyan kitűnő embert, akinek idáig csak iskolai tudomása

volt arról, hogy valahol messzi van egy ország, melyet úgy hívnak, hogy Magyarország.

És a döntő események küszöbén, bárhogy is szeretném, nem tudok és nem lehet egyébről írnom az egész magyarság rendkívüli elhelyezkedésénél ebben a legnagyobb percben, mely a világ teremtése óta megszületett, és arról a nemzetközi koncertről, amelynél a Gottenhalte és a Wacht am Rhein mellett testvéries megosztozással a magyar Himnuszt éneklük.

Ennek, főként ennek a hangjaitól visszhangzanak azok a katonai vonatok is, amelyekkel e hetvenkét órás utazáson találkoztunk. Mindegy, akár elsőosztályu kupé, akár vagon 40 embernek, 6 lónak, mindenünnen lelkes ének hallatszik és kiáltások:

- Éljen a hadsereg!
- Es lebe der Kaiser!
- Hoch Österreich!

Természetes, hogy e kiáltásokat mi teli tődővel viszonzottuk. És viszonzunk itt is, mert errefelé is megkapó a katonák lelkesedése, az önfeláldozásuk csodálatos, a szemük a harci tűztől szikrázik. Istenem, be szép, be rendkívüli, – egy csomó dragonyos, aki, mig e sorokat írom, itt vágat az ablakom előtt, elszántan és vakmerőn, a halálra készen, de megtérten és megtisztulva mindahány, az ajkán Isten nevével és egyetlen igyekezettel: diadalmasan előre!

Salome

Cs. és kir. sajtóhadiszállás, szept. 29.

Salomének hívták, anélkül, hogy ő maga is tudta volna. Egyszerűen Sale volt a neve, így ösmerte mindenki abban a kis határszéli városban, ahol legelőször állapodott meg a K. u. K. Kriegspressequartier. Még nyár volt, még augusztus eleje volt és a grófi kastély húsz holdas parkjában esténként némán és tétlenül hallgattuk, hogy udvarol a csalogány a párjának. Napközben a városkát lendítettük fel, könnyű civil népség: írók, újságírók, művészek, a sok kaftános lengyel között, akik szerettek és nagyrabecsültek bennünket. Talán nemcsak amiért összevásároltuk az esztendő óta felhalmozott ócska holmit, ami errefelé már a falu bolondjának se kellett, de mert a megjelenésünk hirtelen isteni megnyugvást kölcsönzött ezeknek a megriadt embereknek, úgy gondolva, amerre mi járunk, ott biztonság van és oda nem merészkedik betenni a lábát az orosz. És ebben annyi igazság volt, hogy végül mi magunk is elhittük és be rendezkedtünk egészen távoli időkre ebben a galíciai városkában, amelynek rendkívüli báját egy tizenhétéves leány adta meg, ugyanaz, akit Salomének hívtak és a kinek egyszerűen Sale volt a neve.

Még nyolc testvére volt; a mamája amolyan paró-

kás koravén asszony, a helység bábája és a borbélyüzlet tulajdonosa egyben. A családfő három éve hogy meghalt, az üzletet a legidősebb fiú vitte, rendkívül ügyes tizenöt éves legényke, szerény és mosolygó, aki boldog és büszke volt az új, az előkelő klientélájára. Mert a határszéli város nagy, általános fellendülésében a borbélyüzlet állt legelől; volt közöttünk olyan, aki naponta kétszer nyíratta a haját, hogy mentől többet lehessen Sale közelében. Gyönyörködni az ő káprázatos szépségében csak az üzletben lehetett, beszélgetni vele se lehetett máshol; az utcán nem állt szóba senkivel, legfeljebb ha a köszöntést viszonzta majdnem észrevétlenül, enyhe fejbiccentéssel. Végzetes lány volt, bárha fekete volt, de a szeme világoskék, az alakja keskeny és izgalmasan hajlékony, egy kicsit bánatos, egy kicsit rosszul táplált és valami szent fáradtság a világos tekintetében. Talán mivel Sale egymaga öltöztette a nyolc testvérét, ő mosott rájuk, ő tisztogatta egyetlen szobájukat, ő főzött nekik, ő járatta tisztán őket és az ő gondja volt, hogy minden szombaton alsót is válthassanak. Mert az anyja, a bába, néha napokig is oda volt, amikor a szomszéd falukban újszülött lengyelkék jelentkeztek.

– Mennyiért adná oda ezt a lányt? – kérdeztük egyszer az öregasszonyt, aki mostanában mindig jókedvű volt.

– Ezt a lányt, – mondotta, míg hosszan végignézegetie – ezt a lányt semmi kincsért sem adnám a világon.

A lány piros lett, mini egy megérett cseresznye és boldog volt. Boldog, amiért ismét és újra érezte az anyai sziv melegét, – szegény kis cseléd, aki az egész életből, az egész világból nem tudott és nem ösmert egyebet a családi nyomornál, akinek fogalma sem volt arról, mi az egy nagy város, gavaiérokka és imádandó

nőkkel benne, nem tudta, mit tesz az színház, mi az mulatság, mi az éjszaka a kigyúlt lámpások vakító fényében.

– És jó így élni? Lehet így élni? – kérdeztem egyszer.

Ekkor a koravén bába arca elnyúlt a megelégedettségétől és szétfeszített karokkal kitárta az ő nagy örömét.

— Nagyságos úr, – hebegte halkán, hogy el ne kiáltsa – csak azt adná a jóságos Isten, hogy maguk soká itt maradnának. Tetszik tudni, hogy van nap, a mikor megkeresünk maguktól három forint ötven krajcárt. Méltóztatik tudni, mit tesz az ekkora családban? Hiszen más időben egy héten nem hoz a bolt ennyit. Csak soká tartana.

— Akkor ...

— Akkor a jóságos Isten segítségével veszek a Sálénak új blúzt, selyem blúzt, a fiamnak pelz-sapkát, a kis lányoknak kötényt, a kis fiúknak cipőt, nem fogunk tartozni a házigazdának sem, ha az urak soká maradnak.

— Sale közömbösen megjegyezte:

– Nekem, drága anyuskám, még jó ez a blúz, a fődolog, hogy tiszta.

Másnap délben, amint kezdtünk tolongani a borbélyüzlet körül, furcsa dőrejt hallottunk. Az ég kék volt és tiszta volt, sehol egy felhő a beláthatatlan lepedőn.

– Úgy látszik, még sem tart soká – mondotta az öreg asszony fájdalommal teli. – Az urakat alighanem odébb viszik mitőlünk.

Sale kinézett a borbélyüzlet ferdére vágott barnás ajtaján, felnézett egyenesen az égre. Aztán a földre meredt a tekintetével a csúnya petróleumos padlózatra.

Még ebéd előtt alarmot fúvattak, megjött a parancs: pakolni, a K. u. K. Kriegspressequartier megy el ebből

a galíciai határszéli városból. A nagy része katonavonaton, aki szekeret tud keríteni, a saját számlájára, a rövidebb úton mehet legközelebbi állomáshelyünkre.

Az ágyúk dörgése szünetlenül tartott és a lakosság, elsápadt lengyel zsidók, mint viharban a madár, összebújtak. Az úgynevezett Ryneken, a főtéren verődtek össze és nagyszakállú emberek könyezve tördelték a kezüket. Aztán szaladtak a zsinagógába felebbezni Jehovához. Mi részvételt mindenütt a nyomukban. A templom ajtajánál megállítottuk az áradatot; és próbáltuk megnyugtatni őket.

– Az ágyú messzire hallatszik, – magyaráztuk – aztán ezek a mi ágyúink, amelyek dörögnek. Hol van még attól az ellenség! És hogy mi elmegyünk innen, az nem jelent semmit. Ez csak amolyan feles óvatosság, nincs jelentősége, ne féljenek, ide nem jön, ide nem jöhet az orosz, értelme sincs, célja se volna.

Rábeszélés közben fehérparolis dragonyos patrouille vágatott keresztül a városkán. A tájékozó paripák mögött hatalmas porfelleg, amelyben majd hogy elveszítettük egymást.

– Magamról nincs szó, – így védekezett egyik lengyel, a másik is – itt élt apám, nagyapám, itt élek vagy halok magam is. Ahogy Jehova rendeli. De a gyermekeim, szegény elhagyott gyerekek.

És ismét egy új hang:

– A lányom, az én szépséges lányom, hogy a szentségtörő kezébe jusson, a lányom, hogy egy gaz megérintse!

A lányom, persze a lányom, – ekkor már mindenki a lányát igyekezett biztonságba hozni. Rozzant szekerek megindultak az ágyúzással ellenkező irányban, nyikorgó járművek, a hosszú rúdjaéhoz kötött sánta lóval, megakasztottan a lányokkal, mint a libaól. Így ment ez egész délután, bele az estébe, amikor még egyszer láttuk a

teli holdat a kis galíciai város felett és a kastély parkjában fülemülék szívettepően énekeltek.

És e fájdalmas estében mi néhányan jó fiúk, utoljára összetalálkoztunk a borbélyüzletben, ahová pedig egyenként lopódtunk. Az üzlet közepén egy rozzant székben ült Sale, a szemében valami kiapadhatatlan láng fénylett. Az anyja, az öreg bábaasszony, a sarokban aludt egy egy lábzsámolyon, összegyűrve, elfáradtan. A nyolc gyerek, a fiúk és a lányok valamennyien Sale körül és úgy bámultak fel reája, mint Szűz Máriára szokás.

– Sale, – mondotta közülünk, aki legelőbb jutott szóhoz – van egy szekerünk, széles, kétlovas, biztos szekér. Elvisszük magunkkal a legjobb helyen, a főhelyen. Elvisszük hozzánk, Magyarországra, elhelyezzük derék magyar népeknél, ott marad, azokkal marad, míg elmúlik a veszély, amíg jönnek érte, amíg jöhet vissza, amíg jöhetünk vissza valamennyien magával.

Sale nem értett semmit az egészből.

– Nézze, ha arról volna szó, hogy egyikünkkel menjen, vagy kettővel közülünk! De mindnyájunkkal, akik csak elférünk a szekéren. No, legyen szófogadó, hiszen maga okos lány, jöjjön, hajnalban megyünk...

Az öreg asszony nagyot horkanva felébredt a hangos beszédre és segített nekünk.

— Sale, én, az anyád, aki a világ minden kincséért se adnálak a legnagyobb nyomorban sem, én, a te anyád, akit te szeretsz, összetett kezekkel kér rá, hogy eridj. Ezekkel a szép, finom, jó urakkal, Sale életem eridj.

— Aztán mi lesz velük? – kérdezte, a testvéreire mutatva.

— Ezek fiúk, – felelte az asszony – a lányok aprók, nézd szegények egészen aprók. Ezeket nem fogja bántani senki. De te, de téged...

— Miért éppen engem?

Értelmetlenül néztünk a leányra.

– Hát értse meg, értse meg, Sale, maga az egyetlen, akit itt bánthatnak. Mert maga melegít, mint a nap, igéző, mint a bűn, az ajka két elgázolt cseresznye, a nagyszerű ifjúsága, hiszen ragyog, hát értse meg végre!

Sale szelíden megrázta a fekete fejét és míg a szemének kék melegével árasztott el bennünket, felelte:

– Nem értem.

Az éjszakát, néhány óra mindössze, a korcsmában töltöttük. Afféle furcsa lengyel italt adtak: kocsisbor aszú ízzel. Hajnalban nekiszedelődzködtünk. A házunk előtt, amely rézsút dőlt az utcára, már megállapodott a szekér. A kocsis, maga is kaftános zsidó, két dugóhúzóval a füle mellett, egészen furcsa látvány, piszkos kezében a spárgából font gyepelével. Két apró ló egymásra dőlve, állva alszanak. Nevettünk. A vállmagasságban levő ablak félrelibbent függönyén enyhe napsugár árad a butorzatlan szobába és rávilágít a fekhelyünkre: a megrepedt szalmazsákra. A ház előtti magányos fán verebek csacsognak, azontúl béke és csend e korai órákban. A szemben levő odú ablakában Salome a fehér blúzban, melyet lefekvés-kor mosott ki és hajnalra már kivasalt, üdén és ragyogón. Hirtelen feléje meredünk és köszöntjük. A fejét könnyedén megbiccenti, mint egyébkor.

— Sale, – kiáltjuk – jó reggelt!

— Jó reggelt – feleli alig hallhatón, hogy a háza népét ne zavarja.

— Sale, még van idő, még meggondolhatja. A legjobb hely a magáé ezen a szekéren, a legfinomabb hely, a főhely, – jöjjön.

Sale elmosolyodik. Talán most először, amióta ösmerjük és a fejével nemet int. És ezzel már el is tűnt az ablakból szegény.

Sárossy, municiót!

Przemysl, október 16.

A Novemnyasztó község alatt vert szükséghidon általvergődve, a Magjera magaslatért küzdő sereg tartalékának közepében voltunk. A merre szem lát, mindenütt katonaság, várva a kommandót, hogy mehessen előre a csatatűzbe. Az utcán ülnek, a vén falusi házakhoz támaszkodva, egyik része alszik, a másik pipál, beszélget, ismét mások elkalandoznak egy kissé, hogy egyedül lehessenek. Majd mindannyian magyarok: honvédek és póttartalékosok, javarészt családos emberek, sokan jeggyűrűvel az ujjukon. Egy csomó tiszt és még több közlegény megösmér.

— Szervusz, szervusz – köszöni egyik is, másik is. – Szervusz, szervusz – felelem, anélkül, hogy fogalmam volna, ki az, aki ilyen barátságosan közelít. Mert a szakál meg a bajusz nagyon elváltoztatta ezeket a jó magyarokat. Egy vadászfőhadnagy régi emlékeket ujit fel.

— Emlékszel még, milyen jókat mulattunk a Sárrikával a Zugligetben? Tudod-e, hogy azóta férjhez ment? Két gyereke van azzal a sárga mamlasz patikussal!... Mindegy, de azért jól mulattunk mi? Emlékszel?

Aztán egy káplár, kedves, szőke fiú:

— Jó napot, nagyságos úr, hogy tetszik lenni?...
Nem olyan jól, mint a Pannóniában ... elhiszem, én sem.

— Ejnye, honnan is ösmerjük egymást?

— Nem emlékszik a nagyságos úr, hiszen évekig szolgáltam a Pannóniában ...

— Persze, persze...

A szegény fiú észreveszi, hogy bármennyire is igyekszem, nem tudok visszaemlékezni. Ekkor egy kis melanchóliával klérdi:

— Olyan nagyon megváltoztam? Biz az lehetséges...

— A szakál teszi, öregem...

Még egy csomó ember, aki boldog, hogy lát valakit hazulról. Faggatnak, kérdezősködnek, mintha éppen most érkeztem volna Budapestről. Pedig innen-onnan három hónapja.

Hirtelen vezényszó hallatszik:

– Auf!

Felszedelőzködnek a helyükről; aki alszik, azt költögeti, aki már felébredt.

— Gyerünk, komám – hallatszik száz helyről egyszerre.

— Gyerünk no – jön rá a felelet.

Néhány perc és négyes sorokban áll az a temédek katona, aki az imént még az igazak álmát aludta.

– VorwArts! Mars! – hangzik a vezényszó és már indulnak, már mennek is előre, helyüket az újonnan érkezőknek engedve át.

Az iménti főhadnagy, aki vadászai élén halad, odaint magához:

— Egy kis szívességre kérlek, pajtás...

— Parancsolj...

— Ha hazakerülsz, kérlek, keresd fel Sárikát, mondd meg neki, hogy október 16-ikán még láttál, még beszél-tél velem.

— Tudj' Isten mikor jutok haza magam is.

— Hát akkor írd neki egy feldpostkártyát a novemberben és semmi mást, csak azt, hogy még élek...

Nem tudom, fájdalom, kicsoda a főhadnagy-barátom és kicsoda a sok közül az ő Sáríkája? Hát bocsánatot kérek, ha ezúton teszek eleget a megbízatásnak...

II.

Novemnyasztó se különb község, mint az a sok más itt Galicziában, amelyen kóborlunk keresztül immár hetek óta. Egymás mellé ragasztott alacsony házak, lekiabál róluk, hogy békeidején se lehetnek tisztábbak. A nyomorúságos, szalmafedelű viskókkal ellentétben: modern templom, gazdag ornamentikával, és hozzávaló paplak, mely üresen áll. A pópát letartóztatták, ha idejekorán meg nem szökött. A civilek: néhány csúnya vén asszony, tiz-tizenöt gyűrött zsidó, egy csoportba verődve, az elhagyott udvaron sok apró gyerek játszadozik. Mind olyan kódisok, akiknek nem volt módjukban menekülni az oroszok elől, talán nem is igen akartak. Ezeknek a nyomorultaknak valóban nem volt mit veszíteniök.

Novemnyasztó község határában is, mint majd minden galicziai községben: kastély, előtte hatalmas park, valamilyen lengyel nagyúr, akinek a vagyona ez a nehezen értékelhető birtok alig jelenthet valamit; a kastély ura béke idején is keveset mutatkozik. Az összes szobák, termek tárva-nyitva, most segélyhelyeknek szolgálnak, a park ezeréves fái körül reszkető lábú, elfáradt lovak hevernek, a pázsiton muníciós trén; apró szekerek szorosan egymáson.

Körülbelül déli egy órára jár, amikor gázoltunk végig Novemnyasztó sártengerén, és udvarokon és elhagyott

majorságokon keresztül igyekeztünk a csatatérre. A tüzérharc ez időtájt egyre hevesebben folyik; már a tűzvonalban vagyunk, de még megyünk előrébb a domb aljához, egészen a dübörgő ágyúig. Utunkban oda egy csomó tüzér kíváncsian néz reánk, egyik-másik tiszt megszólít és nem kevéssé van meglepve, amikor magyar újságíróval találkozik.

— No mi újság? – kérdezem egyiktől, másiktól is.

— Azt az uraktól szeretnénk megtudni – felelik.

— Mi csak csináljuk a háborút, pusztítjuk szorgalmasan a muszkát, de hogy milyen eredménnyel, azt mi itt a frontban nem is sejtjük.

— Hál' Isten jól állunk. Az ellenség megy sietve vissza; Przemyslnél nagy diadalt arattunk, negyvenezer orosz elesett és a város ismét szabad.

A tiszték nagy szemeket meresztenek. Mert fogalmuk sem volt Przemysl ostromáról, amint hogy ez természetes is. A hatalmas, mintegy négyszáz kilométernyi fronton folyó háborúban a katonának fogalma sem lehet róla, hogy mi történik valamivel odébb tőle.

— Hát itt hogy vagyunk?

— Itt jól, – feleli a nagyváradai tüzértiszt – csak az a baj, hogy az orosz olyan nagyszerűen elsáncolta magát, hogy csak nagynehezen tudjuk kiverni. Három nap és három éjjel tart itt a tüzérpárbaj a Magjera magaslatért.

— Melyik az?

— Ez itt közvetlen előttünk. Körülbelül 25000 lépésre van az orosz tüzérségi vonal, de olyan jó deckungban, hogy az ördög a megmondhatója, mikorra füstöljük ki onnan.

— Megengedi, főhadnagy úr, – kérdezte most Hueber kapitány, a csoportvezetőnk – hogy egészen előre menjünk az ágyuk závarzatához?

A főhadnagy pedig finoman és előkelően, mintha csak egy szál szegfűről volna szó, feleli:

– Hogyne, csak tessék parancsolni, és bocsánatot kérek, hogy nem kísérhetem oda az urakat. De nekem egy kis dolgom van.

Elképedtünk erre a higgadt válaszra. A legrémesebb ágyutüzben, szemben a minden pillanatban bekövetkezhető halállal, micsoda fölényes nyugalom és katonás biztonság.

– Csak mindig balra tessék tartani és lehetőleg az árok mentén, az a legvédettebb ösvény... A viszontlátásra, uraim, és sok szerencsét!

Mentünk lehetőleg az árok mentén a legvédettebb ösvényen... Közben meg-megálltunk, mert úgy éreztük, az egész testünk keresztülhasad, amikor a mi ütegeinket elsütötték. Az orosz veszedelmes pontossággal válaszolt. Egy gránát jobbra tőlünk, alig néhány száz lépésnyire csapott le és leszedett a lábáról néhány tüzért. Megdermedten néztünk a robbanás helyére, melynek nyomán hatalmas gödör támadt, elgondolva, milyen bölcs tanács volt bennünket balra dirigálni. Vagy öt tüzér lehetett, akiket a robbanás egy csomóba hengergetett. Vajjon élnek-e még, vagy meghaltak? Nem mertünk megmoccanni. Két tüzér szaladt az elalélt bajtársakhoz, miközben a tőlünk talán tíz méternyire levő árokból valaki kikiabál:

– De közel járt, a teremtésit – és ezzel már el is tűnt a föld alatt.

Pokolian rejtélyes volt az egész és nem tartott tovább, mint ahogy itt elmondom. Ezalatt a felforgatott tüzérek közül talpra ugrik az egyik:

– Már azt hittem, meghóttam – mondja és kurjant jó nagyot. Aztán a másik két odasiétt társával élesztgeti a többit. Sorra feltápászkodnak, nagyot nyújtózkodva, mint akit mély álomból zavarnak. A szájuk

mozog, szeretnének mondani valamit, de még nem tudnak beszélni. Kapkodják az ajkukat, – no rendben van már. És mindegyik ezzel kezdi:

– A teremtésit!

Még egy-két perc és ezzel mennek odébb. Egyikük meggondolja magát és siet vissza a gránát-verte gödörhöz. Keres. Borzasztóan keres valamit és dühös, amiért nem találja. Már mi is magunkhoz tértünk és megyünk megnézni a nagy lyukat.

– Hát maga mit keres, öcsém?

A tüzér nagyon szomorú és kelletlenül válaszol:

– Hát nem elvitte a бүдös a пélpámat, – feleli – már most mit csináljak, a teremtésit!

És borzasztóan megfenyegette öklével azt a tájat, amelyről a gránát beütött.

III.

– Wir hab'n halt Glück – ismételteti egyre a kapitány és folytatjuk utunkat a domb aljához, az ágyúink közvetlen közelébe. Egy szót sem szólunk, már megviselt a szüntelen lövöldözés. Az eget bámuljuk, ahol előttünk apró, finom felhőcskék vágnak cigánykereket, mindmegannyi shrapnell-lövés, és nagyban szedik áldozataikat. Egyik friss sebből vérző tüzér a másik után igyekszik ki a tűzvonalból a Hilfstationra, közben a hordagyakon hozzák a súlyosan sérülteket és a megtört szemű halottakat. Lesújtó látvány. És vajjon nem találja-e őket löveg útjukban a segítőhelyig, a halottra nem borul-e rá élettelenül a másik kettő, aki cipeli.

Amint igyekszünk vissza ismét a baloldali ösvényre, a föld alól kiáltja valaki:

– Aufpassen auf dem Telephondrat!

Mert majd hogy bele nem akadtunk a telefonhuzalba, mely egyik árkot köti össze a másikkal. Ide érkeznek az ütegparancsnoktól percenként a rendelkezések, hogy kell beállítani a legközelebbi lövésre az ágyukat. Egy tiszt és egy altiszt vannak minden árokban. A tiszt kiugrik és odaszól a tűzmesternek:

– Tempirung W, Libelle 200!

Már foglalatostkodnak is a hat előttünk levő ágyú závárijánál, még tízig sem lehetne számolni és ordítja az első ágyú mellett álló tüzér:

– Fertig!

A kezét magasra emeli, mint ahogy a vasúti kalauzok a vonat indulásakor. Az első után a második, a harmadik, a negyedik, az ötödik, a hatodik kiáltja gyors egymásutánban a fertiget és az utolsónak szava már belevész az első ágyú dübörgésébe. Egy parányi fényfolt felcsillan a napfényben, a lövedék már messze repül láthatatlan célja felé. A célja! Ott van valahol a hegy mögött, a völgy mögött, a Magjera magaslatnál, ahol az orosz tüzérek vannak elsáncolva. És ugyanez a cél napok óta, három nap és három éjjel, immár tudjuk, hol van az ellenség, de a Magjera magaslaton úgy elsáncolta magát, hogy nagyszerű tüzérségünk nem bír vele. Pedig a beállításunk is tökéletes, a figyelő hajszálnyi pontossággal dolgozik. A figyelő ugyanis az a legbátrabb katona, aki előrelépődzik egy olyan pontig, ahol már tisztára kiveheti az ellenség hadállását. És tapasztalatait maga ásta árokból megtelefonálja időnként az üteg parancsnokának, aki viszont a, figyelő jelentései alapján állíttatja be ágyúinkat. Bocsánatot kérek, nem szerénytelenségből magyarázom ezt, csak felvilágosításul azoknak, akik, mint magam is, meg lehetnek lepve rajta; hogy a tüzérek nem látott célra lövöldöznek. A polgár-

életben ugyanis megszoktuk látni az ellenfelet, akire fegyverünket emeljük.

Sőt egyéb, ennél jóval kínosabb meglepetés is ért bennünket ezen a pénteki feledhetetlen tűzkeresztségen, amint ugyanis igyekeztünk az előttünk levő ágyuk közelébe, a hátunk mögött mintegy ötven lépésre vehemens tüzelés kezdődött

Az időközben felfejlődött tüzérség ugyanis az egész vonalon felvette az offenzívát; a szó legszorosabb értelmében az ágyúcsövek elé kerültünk. Méltóztassék elképzelni, micsoda érzés, amikor az ember háta mögött nehéz tarackokat ropogtatnak. Természetes, hogy a hátunk mögött szóló ágyúk lövegei jóval a fejünk felett repültek keresztül, de hát javíthatatlan pozór, aki azt mondja, hogy ez a szokatlan érzés meg nem döbbsenti. Meglapultunk valamennyien, mint a nyulak és remegtünk e végítéletnek tetsző helyzetben, melyből, úgy látszott, nincs menekülés. Előlről a muszka, hátul a mieink és mi a középben. A leghamarább én adtam meg magamat a sorsomnak. Az előlről-hátulról, oldalról, a föld alól és az égből előretörő ágyulövegek közepett leültem egy árok szélén és idegességemben mohón faltam egy darab kenyeret, amelyet magammal hoztam. És feszült figyelemmel hallgattam a félelmetes muzsikát, melyet lassankint megszoktam. Ekkorra már a kenyeremet is az utolsó falatig megettem.

IV.

A novemnyasztói csatában, a Magjera magaslatáért folytatott rettenetes küzdelemben így kaptuk meg a tűzkeresztséget, mely végeredményében igen elnézővé tett az összes otthonmaradt ostoba kávéházi alakokkal és elsavanyodott fiatal vénekkel szemben, akik a mindnyájunk

lelkes igyekezetét habos kávé mellől ítélik meg. Micsoda meddő tehetetlenség, összevetve a legutolsó katonával, aki a maga helyét mint hős tölti be, iharcol és meghal panasz nélkül, ha úgy adódik.

A vérszag milyen furcsán is formálja át az embert. Bátorra lesz és vakmerő, amellet a szive is másként dobog, mint egyébkor. Egész dicsőséges hadseregünk egyetlen nobilis család, melyet meleg szeretet tart össze. És hörgő vágy az ajkakon: győzni, győzni, diadalmasan térni vissza a csatából. Így van vele mindenki, aki belekóstolt, aki leküzdve gyászt és szenvedést, szemben állott a halállal. És milyen rendkívülien egyenlítődnék itt ki az isten szabad ege alatt a társadalmi különbségek. Nincs tiszt és nincs legénység, mindegy, milyen fegyvernemhez tartozik, legyen közös, honvéd, póttartalékos vagy népfölkelő, nincs úr, nincs paraszt. Csak lelkes és bátor ember van, jó katona, aki teljes megadással utolsó csepp vérig verekszik és védi a hazát.

Közvetlenül az egyre szóló ágyúk mellett egy tüzértiszt beemel a lövészárókba, a fülemhez nyomja ¹a telefonkagylót és tisztán megértem az ütegparancsnok rendelkezéseit.

— Fünfmal nach einander dieselbe Einstellung – halatszik, mintha a fülembé suttogná.

— Ötször egymás után ugyanaz a beállítás! – kiáltja a tüzértiszt a tüzemesternek és ő továbbítja a parancsot.

Ez egész környék visszhangzik e rendelkezéstől:

— Fünfmal nach einander dieselbe Einstellung, ötször egymás után ugyanaz a beállítás!

— Te maradj itt – mondja most a tiszt egy káplárnak, – én kimászok nyújtózkodni egyet. Aztán majd mehetsz te!

— Igenis, főhadnagy úr.

Feljövünk a sajátos telefonfülkéből. A káplár fülénél ott marad a hallgató, mintha oda volna nőve.

– Gyűjtsunk rá – mondja most a főhadnagy – és beszélgessünk egy kicsit hazulról.

Közben mind közelebb és közelebb kóvályognak a levegőben a shrapnell okozta átlátszó fehér felhőcskék, míg a gránát fekete füstfellege következetesen távolodik a tüzérség hadállásától.

— Nézd, – magyarázza a főhadnagy, – milyen kitűnően dolgoznak odaát.

— A gránát egyre távolodik...

— Persze, a falut keresik, biztos, hogy még ma megtalálják.

— A falut? Minek a falut?

— Nem is a falut, a hidat, a póthidat, amelyen jöttetek. A tervük, hogy elvágjanak bennünket a trénnüktől... Azt hiszik, ha találják a hidat, ha felrobbanthatják, hát nem kaphatunk friss muníciót... A barokk ... Találják el, robbantsák fel, a víz olyan sekély, hogy keresztülgázolhatunk rajta. Övnél tovább aligha ér...

— És a shrapnell?

— A gyalogságot keresi, de szerencsére a mieink jóval előtte vannak elásva. Ha így haladunk tovább, a Magjera holnapra a miénk.

Az ágyú mellől, amíg újra töltenek, a tüzemester felénk kiált:

– Főhadnagy úr, kérek muníciót.

Magyarul és semmi bitte vagy melde gehorsamst, egész egyszerűen így: Főhadnagy, úr, kérek muníciót. A főhadnagy megfordul, tölcserít csinál kezével a szája elé és teli tüdőből kiáltja:

– Sárossy! Muníciót.

Megfordulok én is. Egy sebesült halad előttünk, a

jobb karjából csurog a vér. A balkezével szalutál. Segít kiáltani a főhadnagynak:

– Sárossy! Sárossy, muníciót.

A dörgő tüzelésben Sárossy, úgy tetszik, nem hallja, hogy hívják. A tűzmester ismét odaszól:

— Főhadnagy úr, kérek muníciót.

— A teremtésit annak a Sárossynak, – ordít a tűzértiszt – hol csavarog?

Ekkor én, naiv civil, úgy érezve, hogy e percben Sárossyn múlik a háború sorsa, mint az örült lélekszakadva futok a hangjelezte irányban, egyre üvöltve:

– Sárossy, muníciót!

Az ágyúdübörgés között két nyolc-nyolc ló által húzott barna kocsi jön velem szembe. Galoppban, mint a tűzoltók. Egy pillanatra megállok, nézem, amint robognak előre. Aztán rohanok tovább, szünetlen kiáltva:

– Sárossy! Sárossy!

Előttem az úton nincs már semmi. Az ágyúk mögöttem, jobbról-balról trének, katonák, néhány ulánus; fáradt tekintetű lovukhoz támaszkodva. Úgy érzem, egészen egyedül maradtam csatatéren, a szívem fáj, mintha mázsák nehezednének rája. Kezdem már fenhangon szidni, átkozni Sárossyt, ő az oka, hogy elveszítjük a csatát. Az apró fehér füstfelhők egyre közelebb jutnak, ha hosszabb volna a karom, úgy lehet, elérném őket. Bánom is én, de ez a Sárossy!

De hát hiába minden; igyekszem vissza. Megint jön szembe az előbbi két kocsi, a lovak tajtékzón, erősen lihegve, lépésben.

– Uraim, – mondom a bakon ülő tűzérnek – nem tudják, merre van Sárossy?

Az egyik tűzér megállítja a lovait, aki mellette ül, megszólal:

– Én is Sárossy vagyok.

— De a munició Sárossy!
 — Éppen azt vittük ezen a két protznin ...
 Pedig hogy kerestem!

V.

A főhadnagy jót nevetett a kapitány összeszidott, amiért Sárossyt kerestem. És nem akarta megengedni, hogy felkússzak a dombra, ahonnan látható volt a tü-zérségi fedezet alatt harcoló gyalogságunk előrenyomulása. De mégis megengedte és hason csúsztuk fel a dombra. A völgyben a gyalogságunk nagyszerűen elásva. A guk-keren át tisztára kivehetők a fejek és jóval távolabb néhoi a nap megtört egy-egy orosz puskacsövön. Az ágyúk elnémultak volt ekkor és halotti csend az egész harcmezőn, olyasvalami, mikor egy vidám asztaltársaság hangos beszéde hirtelen megszakad. Egy angyal megy végig a szobán, mondtuk ilyenkor valaha...

Aztán éles süvítés, a mieink szökkelnek egész testtel előre. Heves puskatűz fogadja őket idáig nem látott ár-kokból; mellig nőtt ki az orosz a földből. Ebben a pillanatban, mint erős dobpergés, megszólalnak a gép-fegyvereink is, – aki orosz felütötte a fejét, már vé-resen hanyatlik vissza. Szédülten nézem ez irtózatos já-tékot, amikor közvetlen közelemben ropognak a fegy-verek. A rajvonalba vagyunk magunk is és tőlem a harmadik ember, amikor már ugrana bele a legközelebbi deckungba, egy enyhe jajkiáltással összerogy. Az összes katonák közül, akiket láttam, ez az egy. És ismét halotti csend, – a mieink előttem és oldalt vagy egy méterrel jutottak előbbre. Az eddigi állásokat fájdalmasan vonagló oroszok jelzik és a mi egyetlen halottunk. A szívét ta-lálták, még csak nem is szenvedett.

VI.

Hát ez a háború, ilyen a milliók csatája. A nagy kolosszus apró mozaikból van összerakva, csupa detail, amelyből a döntés majd kialakul. Lépésről-lépésre lehet csak hódítani, – Istenem, mennyi vér jelzi majd e hosszú utat!

Mire visszaérünk a magaslatról, már jóval előbbre vannak az ágyúink is. Öröm és lelkesedés az egész környéken, hiába igyekeztek az orosz tüzérek, nem tudták belőni magukat. Irtózatossággal mennek hátrább és hátrább, biztos, hogy a nagyszerű elsáncolásuknak nagy ára lesz: nem tudják gyors visszavonulásukban az ágyúikat megmozdítani. A shrapnelljeik, melyek egy óra előtt még veszedelmesen helyes irányban közeledtek, elkerülték a mi hadállásainkat, most kezdenek az egész három napos munkát előlről, mert mi mér egészen új pozícióból tüzelünk.

A novemnyasztói csata a Magjera magaslatért felénk hajlik. A hadiszerecsény, mely Przemysl ostromától kezdve hozzánk szegődött, Istennek hála, mellettünk marad. Csak türelem és kitartás, – a gyors döntések ideje lejárt. De győzni fogunk és győznünk kell.

E szent meggyőződésben jövünk visszafelé a csatától. Még lázban valamennyien, kipirult arccal. Éhesen és fáradtan érjük el a községet, amelynek nyomorult lakossága a piactérre, a Rynekre menekült. A gránátok gyors egymásutánban csapnak le az udvarokon, felgyújtva a házat magát. Sorba gyúl ki egyik tető a másik után; a község keleti része már el is hamvadt. Az őszi alkonyban megrendít e borzalmas tűzijáték, melyet a mi és az ellenség tüzerharca véres mennydörgésként kísér. A hidat keresik az ellenség gránátjai, a hidat állhatatos kitartással. Tüzet fog a község nyugati része, irtózatossággal

robajjal beszakad a gyönyörű templom kupolája és ég a szép templom, amely olyan nagy ellentétben állott a nyomorúságos viskókkal. A grandiózus pusztulásban egyedül a fából vert hidat nem találja az ellenség, mindent, csak ezt nem, éppen ezt nem.

Az égő faluba ezalatt új katonaság vonul fel, a hídon át egyik trén a másik után, a bakák pirosan a hatalmas tűz idáig terjedő lángjától, a lovak megriadtan horkolva.

– Hüa, vista! – így biztatják az apró állatokat a gazdáik és a lengyel ponyk utolsó erejük megefszítésével vonszolják tovább terhüket. Egy-egy eltévedt gránát a vízbe zuhan, egészen közel és az általa okozott tüzes szökőkút keresztülcsap a hídon. És a naplementében az orosz hadállás felől tisztán kivehető berregéssel egy repülőgép mint nagy madár elfáradtan igyekszik hazafelé és olyan közel az égő templom felett, hogy annak lángjai majdnem a szárnyát érik ...

Boroevics

Cs. és kir. Sajtóhadiszállás, nov. 18.

Bocsánat, nem pózolólok a sajtóhaditudósítót, nem teszek úgy, mintha sokat tudnék, csak elárulnom nem szabad semmit, bevallom, hogy tényleg nem tudom, hol verekszik Boroevics hadserege, azt is csak az imént olvastam a lapokban, hogy állítólag úgy nyilatkozott, hogy majd a kassai dómban fog hálaimát rebegni, majd ha fegyvereink győzelmet arattak a Kárpátoknál.

E sorokat olvasva, ismét magam elé képzelem a kiváló hadvezér alakját, aki előtt néhány hete hogy háptákoltunk Przemyslben, közvetlen a rákövetkező napon, hogy megjelent felmentő seregével és az oroszok fejvesztetten menekültek a vár alól. A nagyszerű, a rendkívüli ember, aki minden szavával, melyet akkor a bel- és külföldi haditudósítókhoz intézett, egy csapásra igaz csodálójává, hódoló szolgájává tett. Az imádandó tájékozatlansága sok más egyébről, ami nem katonaság és hadviselés, mindenki másnál tetetett nagyképűségnek tűnt volna fel, nála a legtermészetesebb igazság. Minek kell tudnia egy hadvezérnek, hogy melyik lap hol jelenik meg; ő felül áll a sajtón és egyetlen gondolata van: diadalra vezetni a seregét, és nem érdekli semmi, ami ezen a hősi igyekezeten kívül esik, bárha ő mindent elkövetett ennek leplezésére.

És amikor véget ért az audiencia és mi jöttünk el tőle, mégis megesküdtünk rá valamennyien és igaz hitünké lett, hogy ezt az embert nem fogják megverni soha.

A háború raffinait eltolódásai és átformálásai közé ekként jutott Boroevics is. Még nem is régen, amikor még kassai hadtestparancsnok volt, vagy néhány nappal az első mozgósítás után, ki hitte volna, hogy úgy nézünk majd éppen erre a generálisra, mint egy istenre és úgy is fogjuk imádni, főként mi magyarok, akiknek az országukat védi a Kárpátoknál? Az országunkat, mondom, mert végre is az ő szűkebb hazája valóban nem a Kárpátoknál kezdődik.

De ennek a meghatározásánál sem szeretnék a mindent sejtető haditudósító szerepében tetszelegni és ismételtelen kijeleni, hogy nem tudom biztosan, hol áll ez a Boroevics-féle hadsereg. Przemyslben láttam utoljára, még októberben, amint száznegyvenezer embere végigvonult csillagos éjszakán a főtéren, reménykedve és bizakodón, mintha a kaszárnyából jönnének és indulnának manőverre. Egyetlen hiba nem volt az egész végtelennek tetsző felvonulásban, mely esti tizenegyétől hajnali öt óráig tartott. A bakái, a tüzei, a dragonyosai, micsoda előkelő származású tisztek, micsoda szép szál legények! Világos nézésűek és lelkesedéssel teli. Minden embernek külön-külön volt az arcára írva, hogy csak győzniök lehet. Aztán a végnélküli muníciós és élelmezési trén; nem nyikorgó szekerek, meg apró, spárgával befogott lovak, melyeket megszoktunk, hanem azok a bizonyos barnára festett hatalmas katonai kocsik, előttük négy és hat lóval, a javából, a tipikus és sorozott katonafajtából.

Amikor ez a minta-hadsereg jött végig a przemysli főtéren, mintha kaszárnyából egy kis hadgyakorlatra masírozna, csak nehezen volt elhíhető, hogy iga-

zában hat napig tartott súlyos csatából jön és pihenés nélkül új csataterekre megy megint. Egyetlen ember nem hiányzott a sorokból, egyetlen lovas nem hiányzott a kolonnokból. És egyetlen sebesültje nem volt a sok ezer embernek; a kórházkocsik érintetlenül, szüzen és a vörös kereszt rajtuk fénylőn, mintha most jött volna ki a gyári munkások keze alól. Mig gyönyörködtünk majdnem lélekzetei visszatartva e diadalmas seregben, mig bámultuk ezt a sok-sok embert, lovat és kocsit, mely teljes hat órán keresztül vonult el előttünk és a csodájára sietett Przemysl lakossága előtt, a vezér maga, a frenetikus Boroevics egy regiménisschuster szobájában elvonultan, a térképe előtt ült és számítgatta, hová és mikor kell megérkezniök az ő katonáinak.

Valami fanatikus hit és rajongás vett erőt mindnyájunkon a Boroevics-hadsereg átvonulásakor és valami irigység is a gondolatra, hogy ez az ember Galíciában verekszik, amikor a muszka Magyarország határait nyugtalanítja. Ha tudtuk volna ekkor, hogy e veretlen hadsereg majdan a Kárpátoknál fog felállani! Mert ezt kell feltételezni, úgy-e, tekintettel arra, hogy a vezér maga Magyarországon időzik. És hinni kell és lehet benne, hogy az orosz ott, ahol a Boroevics-hadsereg áll, csak akkor és odáig jöhet, ameddig engedik. És odáig is csak drága, nagyon drága áron. itt, amerre most járunk, tudja ezt mindenki és vak bizodalommal van teli. Boroevics neve után csak győzelmi jelentés következhetik, amint hogy a döntő csapást ő méri majd az oroszra. Hogy nem egy napról a másakra, Boroevicset ösmerve, csak természetes. Nem kockáztatja hiába vagy feleslegesen egyetlen emberét sem, aminthogy egyaránt kedves néki, akár aranygallérja van, vagy közbaka valaki, Csak megbízható, bátor, becsületes ember legyen, jó katona. A háború kezdetekor minden harcosunkra három orosz esett, – gon-

dolom, így mondotta azon az emlékezetes fogadtatáson Boroevics – ma már csak kettő. És ha egy emberünk ellen csak egy fog küzdeni, akkor elkövetkezett a végső leszámolás. Hogy késik, az senkit se aggasszon. Egészen bizonyos, hogy ebben a rettenetes pusztításban, amelyet világháborúnak neveznek, elsőben is az oroszoknak esik majd ki a fegyver a kezéből. A rettegett orosz, a túlerőben lévő orosz lesz az első, aki el fogja veszíteni a csatát. Ezt már aztán több pretenzióval állíthatom, mert nem az én katonai vélekedésem. Valakié, aki mindnyájunknál többet ért ehhez a mesterséghez és akiben bizni lehet, mint az Istenben. És hogy a nagy halálos szimfóniából elsőnek az orosz hörgés fog kimaradni, abban nagy része lesz a névnek, melyet e sorok fölé írtam.

A kihúlt csatatér

Neu-Sandecz, december 17.

Egy szomorú huszár áll a limanovai vasúti állomáson, ahová negyvennyolc órás utazás után, fűtetlen és koromsötét vonaton érkeztünk. Csütörtök reggel van, körülbelül hat óra és még teljes éjszaka. Az összelövődött pályaudvaron csak ez az egyetlen huszár, kard és egyéb fegyver nélkül, bambán bámulva bele a végtelenbe. Havas eső esik, csúnya, kedélytelen idő, mely a rendes polgári életben is gyilkolná az idegeket. Az állomáson túl egy csomó orosz fogoly a kút felé igyekszik, ezek is némán és szótlanul, egészen kívül ezen a világon. És még távolabb két porosz népfelkelő, elveszve teljesen és magukra hagyatva Galíciában, Limanovában.

Hirtelenében összeszedem a gondolataimat és visszaemlékezem rá, hogy még elutazás előtt közölték velünk, hogy itt megvertük az oroszok déli szárnyát és visszavonulásra kényszerítettük. De hát hogyan is történt? Legjobb, ha megkérdem ezt a huszárt, aki egyedül ténfereg olyan szomorúan az összelövődött pályaudvaron. Már ée is szállok a vonatról és feléje tartok.

– No huszár, – mondom – miért állsz itt olyan hosszúra nyúlt ábrázattal, bánatosan? Amíg te csatázol, elhagyott a szeretőd, mi?

— Szeretöm?... Van is nekem szeretöm! Nagyobb az én bajom ennél: a gazdám hagyott itt egészen magamra.

— A gazdád? Kicsoda?

— Hát nem tudja az úr? A Wluhr ezredes, a soproni Nádasdy-huszároktól. Tegnap temettük. És most nem tudom, hogy mit csináljak?

— No mondd...

— Öt éve voltam vele. Pucere voltam. Amikor le-szolgáltam a három évemet, amikor mentem volna úr-lauba, azt mondta, maradjak nála ezután is. Jó ember volt, derék, igazságos ember, hát maradtam. Szeretett ő is nagyon, meg a méltóságos asszony is, meg a hat gyereke. Mikor aztán indultunk a csatába, azt mondta a méltóságos asszony:

— Te Jóska, úgy vigyázz a gazdádra, mint a szemed fényére.

És a gyerekek is mind ugyanezt mondták:

— Te Jóska, vigyázz a papára, hogy baja ne történjék, meg a lovakra is vigyázz, te Jóska...

— És úgy-e nem vigyáztál?

— Mán úgy látszik, nem eléggé. Akárhogy is igyekeztem. A homloka közepén találta egy golyó, amikor küldte a soproni huszárokat sturmra.

— Előre fiúk, előre soproni magyar fiúk! – kiáltotta és ezzel végigvágódott tőlem két lépésnyire. És mint a patak csurgott a vére.

— Ezredes uram, – kiáltottam – ezredes uram, keljen fel az Istenért, mit fog szólni la méltóságos asszony, ha megtudja, a gyerekek!

— Segítettem neki, próbált is még egyszer talpra állani, láttam, hogy erőlködik. Aztán egész halkán mondta:

— Te Jóska, ha haza kerülsz, mondd meg az asz-

szonynak, hogy jól vagyok, a gyerekeknek is, hogy jól vagyok, meg azt, hogy nincs semmi bajom. Megértetted?

— Igenis, ezredes úr!

— Most pedig eredj, és ha tudod, keríts elő Szántay kapitányt, itt kell lenni neki valahol.

— Igenis, ezredes úr!

— A Szántay kapitány úr csakugyan ott feküdt a hegyoldalon egy fedezékben. Mondok neki:

— Kapitány úrnak jelentem alássan, tessék jönni, mert elesett az ezredes úr.

A Szántay kapitány úr nem felelt egy szót sem, hanem kiugrott a lövészárokból. Amikor meglátták odaátrul, százan meg százan lőttek rá. De nem találták.

— Kapitány úr, — mondtam neki — ha jól nézem a dolgot, meghal a gazdám. Már nincs eszméleténél, azt üzeni haza, hogy jól van.

A Szántay kapitány úr még most se szólt, csak mindig jobban és jobban biztatott, hogy siessek, már szaladt, már rohant mögöttem és kifutva jöttünk el a fenyves szélihez, ahol az ezredes még mindig azon a bizonyos helyen feküdt, ahol keresztüllőtték a homlokát. Egész nagy vértócsa volt körülötte. Én most hátrahúzódtam, de azért hallottam, hogy mit beszélgetnek.:

— Du Szántay, — mondotta az ezredes németül — én itt hagylak titeket. Nem fontos, mert hiszen maradtok Nádasdy-huszárok elegen. Most, hogy elbúcsúzhatom tőled, nyugodtan is halok meg. De arra kérnélek, ha látod a feleségem, meg a gyerekeket, mondd meg nekik, hogy az utolsó gondolatom az övék volt. A lovaimat, ha módodban lesz, küldd el nekik Sopronba, meg ezt, meg ezt, meg mindent, amit nálam találtok.

A kapitány úr Szántay, aki pedig tizes huszár és csak beosztva volt hozzánk kilencesekhez, úgy sirt, mint egy gyerek, aztán keresztet vetett, mert meghalt az ez-

redes úr. Aztán azt mondta nekem, hogy siet vissza a huszárjaihoz, kerítsek valahol egy embert és vigyem el innen az ezredest. Ami a zsebében van, vegyem magamhoz, a lovait is haza kell majd küldeni...

Már sötét éjjel volt, nem is igen láthattam, merre rohant el kapitány úr Szántay. Próbáltam egymagam a vállamra venni a gazdámot, de nagyon nehéz volt, nem bírtam. Még jó, hogy láttam közeledni egy huszárt.

– No komám, – szólok neki – gyere, segíts elvinni innen az ezredes úr Muhrt, elesett.

A huszár rám meresztette a tekintetét és motyogott valamit, azzal felbukott ő is, majdnem egészen rá az ezredesre. És előkerült egy másik, megint egy másik, egy tizedik, egy huszadik huszár, de mind halálosan volt találva és úgy dőlt oda a gazdám mellé.

A hegytetőről ezalatt rémes kiáltások, ordítások; gyalog futottak előre a huszárok és irtózatossághalaltszóttak a nagy sötétségben. Se vezényszó, se semmi. csak tompa ütések, mintha erdőt irtanának. Most már tudtam, hogy a huszárok karabéllyal vágják a muszkát... Gondoltam, hiába őrzöm itt az ezredest, szegénynek úgy sincs szüksége rám, ha már nem tudtam rá jobban vigyázni. Ezzel rohantam magam is előre. A hegytetőn túl ember ember ellen küzdött. Igazság szerint egy magyar négy-öt muszkával. Nem lőttek, csak a puska-tussal, meg marokkal verték agyba-főbe egymást. Éppen jókor jöttem, mert egy csomó muszka között látom, amint kapitány úr Szántay verekszik. Jobbról-balról tőle még hörgő muszkák hevernek és ő a középben, egy eltört karabélyt szorongatva a kezében. De a homokával baj van, vérzik ő is, egész vékonyan folyik és pirosan.

– Kapitány úr, Szántay kapitány uram! – kiáltom, amint beledől egyenesen a karomba.

De már nem felel egy szót se és meghal szegény ő is.

A csata ezalatt véget ért. Aki orosz élve maradt, vagy megadja magát, vagy menekül. A huszárok mindenütt a nyomukban. Rettenetes... És most itt állok a pályaudvaron és nem tudom, mihez fogjak. A Nádasdy-huszárok néhány napi szabadságot kaptak, most fogják hazaszállítani a beteg, meg a sérült lovakat. Hát én mit csináljak? Nem merészkedek a méltóságos aszszony elé, meg a gyerekek elé, akik így meg úgy a lelkemre kötötték, hogy vigyázzak az ezredes úrra!

II.

A legszebb sír a Muhr ezredesé a limanovai csatatéren, a fejfája is a legnagyobb. Huszonegy huszárával együtt temették el; a sírját fenyőgalyak borítják. Közvetlen mellette van a kapitány úr Szántay örök nyugvóhelye, együtt tizennyolc Nádasdy-huszárral, és ezentúl mindenütt, amerre szem lát, már behantolt sírok és olyanok, melyek még üresek, a nagy, beláthatatlan limanovai csatatér egy nagy, egy beláthatatlan temető, amelyek közös sírjaiban felváltva magyar huszárok és orosz gyalogosok tértek meg istenhez.

A kihült harctéren napok óta folyik a temetés és még mindig olyan sok a temetetlen halott, mintha csak most kezdtek volna az eltakarításukhoz. Végesvégig a felületesen felszántott mezőkön ezerszám fekszenek elnémult harcosok, valami rémes össze-visszaságban, több helyütt egy csomóban, sűrűn, mint a varjak. A legtöbbje kezével a szeme előtt, mások nagy kínjukban a földet harapva, a szájuk még most is röggel teli. Kilentizedrészt oroszok és ezek ismét kilentizedrészt meglékelt koponyával.

Egészen bizonyos, hogy nincs és nem is képzelhető rémesebb tájkép, mint egy kihült csatatér. Mennyivel különb lendülete van annak, ahol még az ágyuk dörögnek és a levegőben a shrapnellek apró fehér felhőcskéi kergetik egymást, felváltva a gránátok fekete füstjével, ahol puskák és gépfegyverek szólnak, sebesülteket szállítanak, bekötött harcosokat, akik útjukban az első segítőhelyig utolsót hörögnek. És vezényszavak, tüzérségi rendelkezések hallatszanak, lovak vágatnak habzón minden akadályon keresztül és mint a tűzoltók galoppban érkeznek a municiószekerek, új táplálékot szállítva a falánk ágyuknak. Mindez a maga irtózatában elgázoló, de isteni és egészen más egy kihült csatatérnél, mely a nagy és feltétlen elmúlás rideg képét adja. Azt is mondhatnám, utálatos így együtt látni keresztüllötten, agyonverten embereket, akik ennek előtte sohasem látták egymást, nem is tudtak egymásról, valamennyien érző és gondolkozó lények, akik egymásnak rontottak, vérben forgó szemekkel a limanovai csatatéren. Mert itt a holttestek között botorkálva, már nem a háborút kapja az ember és nem érti az egészet, nem tudja megérteni, akárhogy igyekszik.

A nap pedig teljes erejével világítja meg a temetetlen holttesteket, melyeknek javarésze, bizonyosságául annak, hogy nem az első csatában esett el, sebesült. Az egyiknek a feje, a másoknak a lába, a keze, a melle van átkötve, megelőző dülő harcok bizonyosságaképp. Hónapok óta verekedtek ezek a szerencsétlenek, amíg felfordulhattak végleg és visszavonhatatlanul és éppen ezen a harcmezőn.

És mi számosan, akik nem riadunk meg az ágyuk dörgésétől és magunk is beállunk az ellenség gyalogságának célpontjául, most e kihült csatatéren didergünk a félelemtől és a fogunkat vacogtatjuk. Vagy csak én félek és didergek, mert soha halottat nem láttam. Egyet

mindössze még gyerekkoromban, amikor a Király-utcában a házmesternél ravatalozták. Termetes asszonyosság volt, furcsa nevű és egész nap ordított az udvaron. Látni akartam, hogy néz ki, amikor hallgat. És azóta sem tudom életem ez egyetlen halottját eleflejteni. A többit meg nem néztem volna egy világért sem. Szegény apámtól is úgy búcsúztam, hogy leszorítottam a szempillámat mind a kettőt és jó erősen. És most előttem a halottak beláthatatlan sokasága, vadidegenek, nem is országombeliek; akiket, hiába védekezem, el nem kerülhetek. A legtöbbször, amint járok közöttük, mintha megmozdulna, a kezüket tárják felém, másoknak az ajka rándul és egy huszár, egy magyar huszár az egyetlen a sok orosz között, tisztára rám mosolyog. Az ajka elnyúlik és két fogsorával fehéren és vakítón vigyorog. Magamban beszélek:

– Meghaltál, szegény huszár, bolond huszár, hogy is történhetett?

A szíve van keresztüllőve. Legalább nem sokat szenvedett, úgy halt meg, hogy a szemét, a nagy fekete szemét nyitva felejtette.

– Meghaltál, szegény huszár – ismételtetem egyre magamban.

És most már tisztán kivehetőn nevet a holt huszár. Rám nevet, felém nevet, mert a szél megmozgatja a csákójának forgóját. Egy levelezőlap, rózsaszínű tábori levelezőlap hull a lábam elé. Gondolom, elolvasom, ha már a huszáromnak szól. Pedig nem is neki szólt, ő írta haza, csak éppen hogy nem imaradt ideje elküldeni. Kedves, jókedvű huszár, aki ezer halál között is élődik:

»Ma szeretem Juliskát,
Holnap meg a Mariskát
Mindig új a szerelem
Ez a huszár hűségem.«

Magamhoz veszem a levelezőlapot és ígérem neked, te bolondos, furcsa huszár, hogy a legközelebbi tábori postával hazaküldöm Sopronba. mert, úgy-e, százszor inkább hűtlennek tartsanak otthon, mint halottnak...

III.

Csúnya dolog a halál, főként mikor így nagyban prezentálják. De hát ez is olyan különös; lassanként megszokjuk. Nem tudom, miféle változás megy keresztül az emberben, az igazság, hogy lassanként megbarátkozik a halottakkal és egészen természetesnek találja, hogy itt nem tudom még ezernél több halott fekszik temetetlenül, valamennyien egyenruhában, agyonlőve, vagy agyonverve, valami elérhetetlen távolságban mindazoktól, akikhez tartoznak, akik szeretik és aggódnak értük.

Mert végre senki sem termett a fán, és hiába orosz, anyja, apja, gyereke, valakije csak van; akitől búcsút vett, mielőtt vitték volna el a háborúba. És az örök önzésnek biztos megnyilvánulása, hogy arra senki sem gondol, hogy éppen az ő szeretettje pusztuljon el, Istenem, a veszély közös, de mégis könnyebb elképzelni azt, hogy másnak az apja esik el, másnak a férje, a gyermeke és nem az enyém. A limanovai döntő csata áldozatait, az oroszokat főként, akik messzi hazájuktól lelték halálukat, el tudom képzelni, még jóval a háború után is haza fogják várni, mert hogy ezekről soha többé hír nem érkezik. Még megsiratni sem lehet őket; nagyobb-részt jobbfejta emberek, erre vall nemcsak az, hogy hősiezen verekedtek, de a finom alsóruházatuk a felszakított uniformis alatt, a prémes kabátok, a kezek ápoltsága, az aranylánc a nyakon és a médaillon; a legtöbbjének aranygyűrű az ujján. Felváltva fiatalok és öregek,

olyanok, akiknek alig hogy a bajuszuk serkedzik, mellettük mások bozontos szőrzettel, egyik különösen rémes: a vörös szakálla már deresedik. A zsebében egy angol nyelvtant és egy fotográfiát találtak, amolyan családi képet: apa, anya és két gyerek. Tanár lehetett, a szakálla a nagy nyomorban nőtt ilyen vörösre. Két lépésnyire egy gyönyörű fiú, a köpenyén az önkéntest disztinkcióval, az inge nehéz selyemből való, benne izléses monogramm. Háton fekszik, az egyik lábát feltámasztja, a jobbkeze útban a keresztüllőtt szive felé van megmerevedve. A haja szőke, középen elválasztva, a szája nyitva, a szeme; tipikus Vergissmeinnicht-szemek. Izgat és érdekel, vajjon ki lehet?

Egy huszárkáplár halkán megszólal mellettem:

— Szép fiú, kár érte.

— Hogyan, hát maga is sajnálja?

— Sajnáljuk mi ezeket is, csak úgy mint a mieinket.

Ez is mind ember, fiatal, ez is mind ártatlan.

— Szegény...

Néhány percig még együtt nézzük. Aztán odasúgom:

— Káplár úr, nem lehetne megtudni, kicsoda volt?

A zsebet ha megnézné, talán valami levél vagy írás?

— Nincs nála, már néztük. Hacsak igazolási kapszlija nincsen.

És ezzel nekiáll és kezdi húzni lefelé a csizmáját a halott megdermedt jobblábáról.

— Mit csinál káplár úr?

— Keresem a legitimációját. Az oroszoké ott van a csizmájuk strupfijján.

Csak nehezen válik meg a csizma a megdagadt lábtól.

– Pedig hiába a fáradság, – magyarázza a káplár – biztos, hogy nem találunk semmit.

És valóban, ennek a halottnak nincs meg a legiti-

mációs kapszlija, amint hogy csak elvétve van meg egyiknek-másiknak. Úgy látszik, nem akarják az oroszok, hogy agnoszkálhassák őket, nem akarják megfosztani az övéiket attól a reménységtől, hogg visszavárhassák őket. Igen finomnak, nobilesnek találom; ezt, megkímélni a hátramaradottakat a gyásztól, a könyvtől, a fájdalomtól. Mert amelyik halottnál megtalálják a legitimációs kapszlit, amelyet hadbavonuláskor megkap a világ minden katonája, azt elteszik, és mihelyst mód van rá, küldik az illetékes hatósághoz, hogy az elesettek lajstroma mentől teljesebb legyen.

A limanovai példa azonban bizonyítja, hogy az orosz efféle gyengédségre nem igen reflektál. Igaz is, attól még fel nem támadt soha senki, hogy megsiratják és gyászba öltöznek érte.

IV.

— No, káplár úr – mondom – itt ugyan hiába mesterkedtünk, magával viszi a muszka kilétének a titkát a másvilágra.

— Hát csak vigye Isten hírével – feleli a huszár most már egykedvűen.

— De mégis szeretném tudni, hogyan történt, hogy volt lehetséges ez az ordinaré munka? A huszár leszáll lováról, belefekszik a lövészárokba és karabéllyal lövöldöz az ellenségre, míg megérkezik mögötte a gyalogság, ez helyes, tudom, nem itt történt először. De így puskatussal neki az embereknek, – nézze meg, hiszen ahány orosz halott, mind úgy van agyonütve, úgy fekszik itt nyitott fejjel, mint veszett eb a faluvégen.

— Már pedig én azt hiszem, hogy ami itt történt, az nem történt sehol. Úgy tudja meg az úr, hogy itt becsmérelték a magyart.

— A magyart! Miért? Hisz ez lehetetlen.

— Becsmérelték bizony és ebbe vadultunk bele mindnyájan, akik meghaltak közülünk, akik élve maradiak. Nemesak a huszárok, a tisztek is. Itt kiáltották át hozzánk az oroszok magyarul, hogy gyávák vagyunk!

— Magyarul?

— Magyarul, rosszul magyarul, de magyarul. Azt kiabálták bele az éjszakába:

— Gyere magyar, gyere gyáva magyar, itt folyik a magyar vér.

Nem vártunk mi ekkor se vezényszót, se azt, hogy a hornista fújja, hanem ész nélkül ugrottunk ki a fedezékből és előre a hang irányába. Szuronyunk nincs, hát megfordítottuk a karabélyt és úgy és ott vágtuk az orosz, ahol értük, ahol találtuk. Vagy a karabély tört el, vagy a fej, amelyikre vágtunk. A Bauer hadnagyot tetszik ismerni a szegedi hármasoktól? Ott a hegytetőn egymaga tizenkét muszkát vágott agyon; mindjárt onnan jobbra egy kicsit három huszár huszonötöt. Tessék felmászni, még ott fekszenek egy-egy rakáson.

— És az orosz csak úgy hagyta magát? Nem is védekezett?

— A fenét nem, de nem olyan ám az, mint a magyar, — lusta. Aztán meg fizetni kellett, amiért elesett az ezredes, meg a Szántay kapitány a tízesektől. Csúnya munka volt, igaz, de szép volt, mindenki sirhatott volna az örömtől, hogy magyarnak született.

Beszélgetés közben létrákra és ponyvákra fektetve négy-négy katonánk cipeli a halottakat. Külön a mieinket, külön az orosz, és elhelyezik a mély közös sírban, úgy ruhástul, mindenestül, ahogy elesett. Húszat, huszonötöt egymás mellé, az arcukat gondosan kabátjukkal Jeta-karva. Az oroszok sírját egyszintűvé teszik a földdel, a mienké dombot is kap, frissen vágott fejfát és fenyő-

ági bőven díszítésül. És mielőtt a rög ráborulna egy-egy közös sirra, körülötte a katonák összekulcsolt kézzel némán imádkoznak. Amint hogy a kihült csatatér fájdalmas csendjét nem zavarja semmi. A messzi távolban haladó katonai vonat zakatolása sem ér el ideig; utasaik a kendőket sarn láthatják, melyeket szeretettel lengetünk feléjük.

V.

Délután két óráig csavarogtunk a kihült csatatéren. A havas-esős éjszakát gyönyörű tavaszi idő váltotta fel és teljes napsütésben ériünk vissza Limanovára. Amolyan jellegzetes kis galíciai község ez Nowy targ és Neu-Sandecz között. A Ryneken néhány civil, asszonyok főként, szegény zsidó népek, akik nem tudtak menekülni, bárha a szó szoros értelmében a fejük fölött verekedtek. A legtöbbje még most is fél és remeg, nem csoda, hiszen a hajlékuk darabokra szakadt a nagy tülekedésben, szabad ég alatt kellett hogy végigasszisztálják az ötnapos csatát. Még a sűrű egymásutánban felvonuló írének sem tudják megnyugtatni őket, és a hirtelen itt teimett porosz vöröskezes asszonyok sem, akik enni- és innivalót is adnak nekik. Mert a limanovai és az azt kiegészítő tymbarki csatavonalon poroszok is harcoltak, ami azt jelenti, hogy ott termettek a vöröskezes asszonyok és olyan önfeláldozással voltak katonáink segítségére, mely a porosz hadviselés méltóságának egy igen jellegzetes fejezete.

Félórai gyors séta a jajveszékkelő lakosság között, és ismét a pályaudvaron vagyunk, amelynek egyik kiegészítő részét emeletes szálloda, a Hotel Pod Bialim Orlen képezi. A nagy ágyúzásban csak a négy fala maradt meg; a hegytetőről dolgozó orosz tüzérség nyilván

összetévesztette a vasúti állomással, mely ekként sér-
tetlen maradt. Most már nagy élénkség van a pálya-
udvaron, az egyik fogoly transzportot hozzák a másik
után, ezer meg ezer orosz, akik, íme; szerencsésebbek
voltak, mint társaik, akiket a hegytetőn, a hegyaljánban
szünet nélkül temetnek. Úgyszólván felügyelet nélkül gyü-
lekeznek itt a pályaudvaron, gyülekeznek, mondóm, mert
úgy járnak-kelnek itten, olyan gondtalanul és reménykedve
egyben, mintha az egész nem is az ő bőrükre ment
volna. Három-négy népfölkelő dirigál egy-egy transzpor-
tot, ami számszerint körülbeül két-kétszázat jeleni. És
mint a Megváltóra, úgy néznek megadással a felügye-
lőre, maga is öreg családos ember, amint elfáradtan leül
egy tompa kőre és keres, kutat egy darab kenyér, egy
kis szalonna után. A foglyok most lassanként köréjük álla-
nak és irigyen nézik, mint eszik. Egyik-másik önkénte-
lenül kinyújtja a tenyerét és izgatottan várja, hull-e belé
egy falat. Csak ennyit remél mindegyik, de hát egy da-
rab kiszáradt kenyérből, meg egy ujjnyi vastag avas
szalonnából nem juthat ötszáznak. Fájdalmas nézni ezt
a végtelen sóvárgást; meglett, szakállas férfiak, akik va-
laha jobb napokat láttak és láthatnának másutt, most
itt éheznek és egy darab kenyérért epekednek. És el-
gondolni, hogy a galíciai határokon túl némelyiknek édes-
anyja él, aki, ha lehetne, s szívével lakatná jól; fele-
sége van, aki fohászkodik érte és gyereke van, apró
fiúk meg leányok, akik lefekvéskor imát rebegnek és nap-
jában hússzor is leírják ákom-bákom betűkkel: papa, vi-
gyázz magadra. És a szegény ördög itt Limanovánál
nézi a másikat, a boldogabbat, akinek ma még van egy
falás kenyere.

Nem, nem lehet és nem szabad elgondolkodni ezeken
a háborús eltolódásokon, mert az idegei cserbenhagy-
ják az embert, amint frissen csapolják előtte a nagy,

a feneketlen nyomort. Szerencsére ezek az oroszok kevésbé szenzibilisek a némán szemlélődőknél és mindabból, a mit mi, talán semmit, vagy jóval kevesebbet éreznek, ügyesebbek is, mert csakhamar felénk nyújtják a piszkos tenyerüket és nem hiába. Aztán a sapka-rózsájukat, a vitézsgéi érmeiket bocsájtják áruba, és azok, akik közülök tudnak németül, még alkusznek is. Alig egykettő akad egy ilyen fogolytranszportban, aki utálja ezt a koldulást, meg ezt a vásárt és az egész véres nyomort egy nobiles gesztussal szeretné elhárítani. De aztán bedőlnek ezek is, amint cigarettet nyújtok feléjük és várom, mig franciául kér tüzet hozzá.

Egyébként pedig jóllakhatnak nemsokára a foglyok is, mert mig odajártunk, megérkeztek a tábori konyhák, amelyen nekik is főznek levest, húst, meg kávét. Ugyanazt kapják és ugyanannyit, mint arai katonáink, mint akár a Nádasy-huszárok, akiket elsőnek abfertigoltak, mert hogy bevaggonirozták a beteg, meg sebesült lovakat, innen-onnan indul is velük a hosszú vonat, haza, Magyarországba.

– Ejnye, – kérdem egy szakaszvezetőtől – a Muht ezredes úr lovait láthatnám?

– Amott vannak a legelső vagonban. Szaladok végig a hosszú vonat mentén, mely már nagyot rándított volt magán és indulni szeretne. A vagon nyitott ajtajában egy huszár gubbaszt, a térdig vastagon bepólyázott lábát lógatja ki a szabad levegőbe, biztos hogy a sebe égeti szegényt.

– A Muhr ezredes lovai...

– Ehun vannak – feleli a huszár, mire egészen odatolakszom a vagon ajtajához. A hideg padlózaton, vékony szalmaaljon, fejüket az egymás nyakába hajtva alszik a két meghajszolt huszárló. Az egyiknek két szál nyálas szalma lóg le a foga közül; unta megenni. Azon-

túl bőr és csont a két nemes állat és szánalmasok, amint így hanyatvágódva alszanak. És közöttük, egészen rajtuk, a Jóska huszár, összekuporodva mint a féreg, fehérén mint a fal megy haza Sopronba. Mert hogy a lovakat még sem hagyhatja Limanovában, ha már a gazdáját ott kellett hagynia.

Egy holt lovas az éjben

Javorow, december 12.

Javorov egészen kis helység az északi harctéren, szemben egy magaslattal, melynek védelmében sok derék katonánk pusztult el. Ámde drágán váltotta meg az életét, mert minden egyes elesett hősünk három orosz is küldött maga előtt a másvilágra.

A legutóbb javorovnál folyt ütközetnél, gondolom december hetedikén, arról volt szó, hogy a mieink két oldalról fogják körül az ellenséget és tegyék lehetetlenné, hogy tüzéségünket, mely a magaslatról szünetlenül tüzelt, addig, amíg az erősítés megérkezik, már elfoglalt hadállásából kiszorítsa. A terv sikere azon múlt, vajjon a balszárnyon elhelyezett seregeknek kellő időben lehet-e a forszírozott előrenyomulást elrendelő parancsot tudomására adni. A helyzet annál is nehezebb volt, mert az utat odáig az ellenség már megszállotta és minden igyekezete abban merült ki, hogy a iavorovi magaslaton lévő tüzerek ezt a segítséget meg ne kaphassák.

Már jóval éjfél után, amikor a tüzelés, úgy tetszett, virradatig abbamarad, a parancsnok maga köré gyűjtötte tisztjeit.

– Urak, – mondotta – arról van szó, hogy egy

fontos üzenet, amely a mostani csata döntő eredményét jelenti, hajnalra eljusson a balszárnyhoz. Arról van szó ... Ekkor egy fiatal tiszt kilépett a sorból.

— Ezredes uram, – így szólt – ne vesztegessük az időt. Kérem a parancsot, én rögtön indulok.

— Te derék fiú vagy, tudom – felelte az ezredes, s ezzel a kebléhez ölelte. Valóban kedves, mulatságos, elszánt fiú, kegyeltje a budapesti társaságnak, akit látásból önök bizonyára kitűnően ismernek és akinek neve néhány éve sokat szerepelt egy színésznővel kapcsolatosan és akinél ő maga százsorta többet ért. Huszár, főhadnagy, rokonszenves, fiatal, kitűnő család, gazdag is, még jóval innen az élete jobbik felén.

— Mondom, derék fiú vagy, – ismételte az ezredes – de kissé bolondos fiú vagy, túlmerész, jobb szeretném, ha nem te ...

Erre más két, más öt tiszt jelentkezett, hogy száz halálon keresztül is eljuttatja az üzenetet.

A kis főhadnagy azonban ragaszkodott a megbízatáshoz, ragaszkodott hozzá hiven és őszintén, majdnem könyörgőn:

– Az én lovam a legkülönb valamennyietek között, a legmegbízhatóbb, a leghűbb e ködös éjben.

Olyan kedvesen, olyan meggyőzően reklamálta magának a nehéz missziót, hogy az ezredes beleegyezett.

– Nem bánom, – mondotta – eridj te, ha már nem tudlak megakadályozni benne. De jól vigyázz, óvatos légy, értsd meg, Javorov körül elvesztjük a csatát, ha véletlenül le találnak szedni útközben a nyeregből.

– Ne féltsen, ezredes uram! Az írott parancsért nyomban itt leszek, csak előkerítem a kápláromat és azzal már megyek is.

Néhány perc múlva két lovas közeledett az ezredes hevenyészett sátra elé. A sárgán a főhadnagy, a pejen

a káplárja. Az ezredes átadta a ceruzával megírt üzenetet a főhadnagynak, aki tisztelgett, bucsut vett bajtársaitól, azután sarkantyúba kapta a lovát és sebesen mint a nyíl, vágatott neki az éjnek. Nyomában a káplár a pejen, amely csakolyan nagyszerű állat volt, mint a sárga, a huszártiszt másik kényezettje.

Árkon, sövényen, kerítésen keresztül száguldtak a lovasok az éjszakában, amely a sűrű fekete ködjével segítőtársukul szegődött. Csak néha horkant a főhadnagy sárgája, mire a pej elégedett nyerítéssel válaszolt.

Így haladtak árkon-bokron keresztül főhadnagy és káplárja, visszafojtott lélekzettel és céljuk elérését epekedve. És talán észre sem vették, amikor az éjszaka sötétjében aprón és aranysárgán, mint a szentjánosbogár, a közeli távolban valami éles fény csillogott és heves dőrej a nyomában. A második, a tizedik, a századik: az út mentén ásott lövészárkokban az ellenség észrevette az éjszaka száguldó utasait és halálra ítélte őket.

A pej, meg a sárga, a főhadnagy és a káplárja hidegvérüket megtartva vágattak tovább. Az útjuk nagyobbik részén túl immár, úgy érezték, nincs mitől tartanak. Az orosz gyalogság tüze szerencsésen elkerüli őket, a golyózapor közepett sértetlenek maradnak. És egyre jobban, egyre hevesebben hajszojják lovaikat; a biztos, a hűséges állatok, bár egész testükben remegve, igyekeznek mind tovább, előre. De folyvást hevesebb lesz a tüzelés, amelybe váratlanul egy halk sikoly, mint gyilkos sóhaj reng bele. És nyomában rettenetes zuhanás, egy hörgő kiáltás, kínos nyerítés majdnem egy időben. A tiszt ijedten néz maga mögé, ahol még az imént alig két méternyire a káplárja lovagolt. De már nem hallja a lódobogást. Mi történt a pejjel, mi a káplárjával? A még egyre zuhogó golyózaporban leugrik

a nyeregből és megindul gyalog visszafelé. A lova mint az eb lépésről-lépésre nyomában. És kicsi híjja, hogy fel nem bukik egy hatalmas hústömegben, a káplár és a pej egymáson hevernek, a sötét égnek meredt megtört tekintettel, számos sebből még mindig vérzőn, immár túl e földi életen.

A főhadnagy ezentúl egyedül folytatja útját. Az el-lenséges gyalogság irtózatos tüzelését most már a tü-zérség is támogatja; a gránátok és shrapnellek egyre veszedelmesebb irányítással a javorovi állásainkat keresik e rémes éjszakában. A főhadnagy feje fölött, jobbról, balról robban fel egy-egy ágyúlövedék, – de oda se neki, hiszen a célja, a balszárny, már csak egy hátra-lévő harmada az egész utjának. Ő bírja egész lelkes ifjúságával, a lova pedig magas vérével, nemes fájának nagyszerű odaadásával. És ha idáig csak vágatott, most már repül a sárga, viszi gazdáját buzgó kitartással, a kis gazdáját, akinek mentéje alatt elrejtve a parancs: a balszárny még napfelkelte előtt forszírozott menetelés-ben induljon a Javorovval szemben levő magaslat felé. És még egy shrapnell robban, még egy gránát rob-ban, a főhadnagy lova már nekivadultan száguld a célja felé, mely mindössze néhány ugrásra van, melyet, úgy tetszik, szerencsésen már el is ért.

— Halt, wer da? – kiáltja a Feldwache, de az éjszaka elszánt lovasa nem felel; a lova habtól tajték-zón vágat tovább vele.

— Halt wer da? – hallatszik most majd minden tíz lépésre, de a sárga fuldokló horkolása az egyedüli válasz a kérdésre.

És ahogy megérkezett a táborba, a ló megáll. A fi-nom lábai inognak, fájdalmasan liheg, alig érthető, hogy meg nem szakad.

Nagy érdeklődéssel, kíváncsian kerülnek elő a katonák

és ámulattal veszik körül a remegő állatot, melynek nyergében az éjszakai lovas fontos üzenetet hozott, rátapadtan a nyereghez, a lábai pontosan a kengyelvasban, a kantárszárak regelrecht a görcsös kezében, milyen különös: csak éppen a feje hiányzik...

Találkozás

Cs. es kir. sajtóhadiszállás, február 9.

Szombat este tíz órakor kerültünk vissza a frontról Szurmay altábornagy főhadiszállására. Ő maga sem sokkal előbb érkezett meg; még vacsora előtt volt és Röder Vilmos vezérkari főnökével értekezett. Kisvártatva fogadott bennünket, el akartunk búcsúzni tőle, megköszönni mindazt a kegyes jószágát, amellyel kitüntetett. Ámde a kegyelmes úr tartóztatott bennünket.

— Vasúton eltarthat öt napig is, míg elvergődtök Kassára, aztán meg ilyen hirtelen el sem engedlek benneteket. Ki tudja, mikor találkozunk megint és találkozunk-e egyáltalában. Hanem mondok jobbat.

— Parancsoljon, kegyelmes úr...

— Most megisztok egy forró teát, mert látom, hogy belül is meg vagytok fagyva, aztán hazamentek a kvartélyotokra, holnap még bejöttök hozzám, együtt vacsorázunk, elbeszélgetünk egy kicsit otthoni dolgokról és hétfőn reggel autón elküldlek benneteket Kassára. Rendben van? Még így is jóval hamarabb értek vissza, mintha vasúton mennétek.

A kegyelmes úr ajánlatát annál is hálásabban fogadtuk, mert az utazás nehézségeit illetőleg már idejövet meg voltak a szomorú tapasztalataink: öt nap és öt

éjjel utaztunk Kassáról fűtetlen és világítás nélküli vagonban.

Hétfőn délután három órakor jöttünk át ismét a szállásunkról Szurmay altábornagy főhadiszállására. Jakabffy Sándor huszárőrnagy, az altábornagy egyik parancsőrtszjtje jött értünk hatalmas szürke autón, amelyet az uzsoki harcokban az oroszoktól zsákmányoltunk. Egyben közölte velünk, hogy ő visz majd bennünket másnap Kassára, a kegyelmes úr így rendelkezett. Amikor megérkeztünk a hadiszállásra, Szurmay altábornagy még nem jött volt vissza a frontról. Nem is láttuk az est beálltáig, a vacsora idejéig. Nyolc óra lehetett, amikor Röder vezérkari főnök abban a kis szobában, melyet tisztai étkezőnek neveznek, felkeresett bennünket és még egy kis türelmet kért.

— A kegyelmes úr rögtön itt lesz, – mondotta mosolyogva – igen fontos telefonbeszélgetése van. Visszonásul a várakozásért közölhetem az urakkal, örvendetes beszélgetése, a mai napon ugyanis ismét jelentékeny lépéssel mentünk előre.

— Hál' Isten ...

Alighogy Röder őrnagy befejezte, már jött is Szurmay altábornagy, jókedvűn és szeretettel üdvözölt.

– Gyorsan ide mellém – mondotta, míg helyet foglalt az asztalnál; Klein Ernőt, a »Neue Freie Presse« haditudósítóját a baljához, engem a jobbához ültetett. Klein mellett Vaszary János festőművésznék, mellettem Miakich századosnak, csoportunk kiliinő vezetőjének jelölte ki a helyét.

Sok-sok érdekes részletet beszélt el Szurmay altábornagy a vacsora folyamán az uzsoki harcokról, a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott csapataink lelkes magatartásáról, az emberfeletti fáradságokról, amelyeket katonái előnyomulásukban leküzdének, elmondotta részlete-

sen, hogy verte ki az oroszokat Magyarországból, és a parancsnoksága alatt álló sereg működéséről rendkívüli részleteket.

A vacsora befejeztével valamivel közelebb hajoltam a magyar generálishoz és így szóltam hozzá:

— Kegyelmes uram, mindezek után még csak egy kérésem és kérdésem van, amelyet az utolsó napra tartogattam. Egy kicsit vakmerő kérdés, amelyet csak akkor bátorodom a kegyelmes úrhoz intézni, ha felhatalmazást ad rá. És ez esetben is hozzáteszem, csak akkor méltóztassék felelni rá, ha a válasz egyáltalán lehetséges. És ne méltóztassék megharagudni rám, ha lehetetlen...

Szurmay altábornagy felkacagott.

— No csak bátran, kérdezz...

— De nem fog megharagudni? ...

— Legfeljebb nem felelek...

— Hát igen... azt szeretném megkérdezni a kegyelmes úrtól, miért csak két hónapja van a harctéren, holott a háború már hat hónapos...

Szurmay altábornagy közbevágott:

— Egyszerűen azért, mert odahaza a minisztériumban olyan fontos teendőim voltak, amelyek lehetetlenné tették, hogy előbb elszabadulhassak.

— Elszabadulhasson ...

— No igen, hogy csak egy példát mondjak, én vezettem az egész mozgósítás adminisztratív részét.

— Igen.

— Az igazság az, hogy mihelyst kitört a háború, én jelentkeztem Hazai miniszternél, akihez régi szeretetteljes barátság fűz és megkértem, hogy egyezzen bele, hogy beosztásomat kérjem a csapatokhoz. Mert úgy tudtam és úgy éreztem, hogy az lehetetlenség, hogy én otthon üljek a minisztériumban és adminisztratív

működjem, amikor mindenkit elvisznek a csatába, a legutolsó tartalékost is és puskát akasztanak a legöregebb népfőlkelő vállára is. Ámde a miniszter ekkor még nem tudott és nem akart elengedni és azzal nyugtatott meg, hogy előbb el kell végezni a minisztériumbeli dolgaimat és biztosított róla, hogy majd eljön az én, hogy úgy mondjam, bevonulásom ideje is. Természetesen én ezt magasabb szolgálati ügy érdekében tisztelettel tudomásul vettem és dolgoztam tovább a minisztériumban, néha szakadatlanul huszonnégy óráig, vállalva Hazai miniszterrel és Belitska csoportfőnökkel. Közben Bécsben is dolgom akadt és illetékes helyen elmondottam abbéli vágyamat, hogy a minisztériumban elintézt ügyeim után a harctérre mehessek.

Így telt el a legégetőbb munkában a háború első ideje, amikor egyszer csak bejön hozzám a miniszter úr titkárja, jelentve, hogy mielőtt hazamegyek, szóljak be ő excellenciájához. Természetesen siettem hozzá. Alig hogy beléptem, egy táviratot nyújtott át nekem, egy bécsi táviratot és mosolyogva mondta:

– Kérlek, felelj rá te magad.

Mohón kaptam a telegramm után, amelynek német szövege, ha jól emlékszem, szószerint ez volt:

»Kérünk rögtön jelentést, vajjon Szurmay altábornagy, államtitkár a minisztériumban nélkülözhető-e?«

Elnevettem magam, mert hát az ilyen kérdésre, úgy-e, nehéz válaszolni. Ha azt mondom, nélkülözhetetlen vagyok, hát könnyen érhet a szerénytelenség vádja, ha azt mondom, hogy nélkülözhető vagyok, lebecsülöm a magam munkáját, melyet pedig igen magasra taksálok. Meg is mondtam ezt a miniszternek, hozzátéve:

– Én csak ismételhetem nagyméltóságodnak azt a kérelmemet, amelyet a háború kitörése óta állandóan

hangoztattam: kegyeskedjék nekem módot nyújtani arra, hogy hazafias kötelességemnek eleget tehessek.

Hazai erre átölelt, megrázta mind a két kezemet és mondta:

– Látom, hogy én nem tudlak visszatartani és nagyon elkíváncozol innen. Hát tudod mit, Sándor, eridj; köszönöm szépen az eddigi támogatásod, Isten veled és kívánok minden jót.

Egy kicsit megható is volt a két régi intim barát Isten veledje, még szerencse, hogy gyorsan pergett le. Megköszöntem Hazainak irántam tanúsított barátságát, még egyszer kezet fogtunk, még egyszer átkaroltuk egymást és én már siettem is sí a szobából. Összepakoltam a minisztériumban a holmimat, elbúcsúztam a munkatársaimtól és síeltem, igyekeztem, hogy mielőbb indulhassak. Otthon hamar megebédeltem és már pakolni is kezdtem, amikor megszólal a telefon. Hazai beszélt a feleségemmel.

– Sándor olyan gyorsan elsietett, – mondotta ő excellenciája a feleségemnek – hogy úgyszólván nem is búcsúzhattam tőle. Holott még okvetetlenül beszélni szeretnék vele ...

Erre magam mentem a telefonhoz.

— Kegyelmes uram, – mondtam – én holnap reggel utazom és még sok dolgom van. Bevásárolni is kell menni, pakolni is. Hanem ha akarnál olyan szíves lenni, gyere el hozzánk vacsorára, hiszen eljöttél sokszor máskor is, akkor legalább mindnyájan együtt tölthetnénk ezt az utolsó estét.

— És igazán nem zavarlak benneteket?

— No de egy cseppet sem, sőt ellenkezőleg, boldoggá tennél...

— Akkor eljövök.

És a miniszter csakugyan eljött és velünk együtt, a családommal együtt töltötte a búcsúestemet és a leg-

nagyobb odaadással búcsúztunk ismét. Hát ez az én el-
utazásomnak, helyesebben, a megkésett berukkolásomnak
a története...

— Nagyon szépen köszönöm, kegyelmes uram, de
a magam kíváncsiságának igazolására van egy mentségem.

— No...

— De ezt már igazán nem merem elmondani.
Az altábornagy mély kék tekintetével meredt rám:

— No csak mondd el, igazán kíváncsi vagyok...

— De nem tetszik megharagudni?

— Nem, nem, csak mondd.

— Pesten azt beszélték, hogy a kegyelmes úrnak
valamilyen differenciája volt Hazai miniszterrel. Gondolom,
a munkapártban. És ennek az összeszólalkozásnak követ-
keztében küldték el a kegyelmes urat a harctérre... A ke-
gyelmes úr pedig abbéli boszúságában, hogy el kellett
mennie a harctérre, megnyerte a sandeczi csatát...

És részletesen el kellett mondanom az egész ostoba
pletykát Szurmay altábornagynak, aki hangosan felkaca-
gott.

— No hát ez kitűnő ... Hallatlan... Hol történt
volna az összeszólalkozás?... A munkapártban?... Na-
gyon jó ... nagyszerű...

És egyre jobban nevetett és a fejét is rázta.

— Hát ha így vagyunk, hát elmondom azt is, hogy
milyen viszonyban vagyunk mi ketten, Hazai meg én.
Elmondom, milyen felhőtlen a mi barátságunk, milyen
tisztá, nemes, sőt megható.

— Istenem, most biztosan haragszik rám a kegyel-
mes úr...

— Dehogyan is haragszom, sőt örülök neki, hogy
ez a bolond dolog szóba került.

És most a kegyelmes úr hajolt közelebb hozzám
és elmondotta a háború egyik legszebb és legmegkapóbb

emberi dokumentumát: két generálisnak, aki békeidőben politizál is, gyönyörű találkozását a harctéren.

– Még decemberben, közvetlenül a limanovai csata után parancsot kaptam. Arz kommandáns altábornagy, akkori felettesemtől, hogy győzelmes csapatommal meneteljek minél előbb előre Neu-Sandecz irányában. És itt megint egy egész regényt kellene elmondanom a katonáim hősiességéről, lelkesedéséről és emberfeletti kitartásáról, akik még a limanovai hatalmas ütközettől! véresen, alig pihenten, dalolva vonultak előre és olyan tempóban, hogy napokkal előbb ériünk el kitűzött célunkhoz, mint egyáltalán elképzelni is lehetséges lett volna. Megtettem jelentésemet Arznál és ezzel már indultunk is tovább, mintegy két órányira előre Neu-Sandectől. Másnap, amikor telefonon beszélgettem AAz-cal, azt mondta:

– Ich hab' dir auch einen freudigen Besuch zu melden ... Excellenz Hazai kommt...

— Képzhető, mennyire megörültem a látogatásnak, bárha kevés reményem volt rá, hogy én is találkozhatnék Hazaival. Először is már messzire voltam Neu-Sandectől és aztán minden percben rendeletet kaphattam a továbbindulásra. Arról pedig, hogy Hazai utánam jöhessen, szó sem lehetett. És tényleg, másnap még előbbre vonultunk, a csapataim a limanovai győzelemtől lelkesen csak mentek volna mind előbbre. Ugyané napon, a délutáni órákban megszólal a tábori telefon. Az egyik parancsörztisztem jelenti, hogy engem személyesen kéretnek Arzektől a telefonhoz. Felveszem a kagylót, – hát Hazai beszél. Nem röstellem bevallani, felkiáltottam az örömtől és az ő hangja is rezgett.

— Okvetlen látni akarlak, – mondotta ő excellenciája – nem bánom, akárhol vagy, jövök utánad.

— Az lehetetlen, – mondtam – különben is mind-

járt este lesz ... Hanem mondok mást... Te Neu-Sandeczben vagy, én bejöhetnék hozzád és egy kicsit elbeszélgethetnénk... Kérd meg Arz altábornagyot, engedje meg, hogy elmehessek hozzád.

Arz készséggel adott engedélyt, hogy néhány órára bemehessek Meu-Sandeczbe. Kombinált utazás volt, hol autón, hol kocsin, hol lovon, hol szánkón, de nekem mindegy volt, be kellett jutnom Neu-Sandeczbe. Be is jutottam. Hazai már izgatottan várt a neu-sandeczi pályaudvaron és bevezetett a szalonkocsijába, ahol két feledhetetlen órát töltöttünk. Nem is tudom, hogy leheteti; két óra alatt; két életnyit beszélgetni. Mondom, ez a találkozás örökké feledhetetlen lesz.

Szurmay altábornagy itt megállott elbeszélésében. Rágyújtott egy Nilus-cigarettre és elgondolkodott. Mintha e két óra minden emlékét még egyszer visszaidézte volna... Aztán folytatta:

– Még az éjjel visszamentem a hadiszállásomra. a búcsúzás részleteiről nem is beszélek. Elég az hozzá, hogy hazaérve, rögtön írtam egy Feldpost-kártyát a feleségemnek, semmi egyebet, csak ennyit:

– Képzeld, meglátogatott a Hazai és két gyönyörűséges órát töltöttünk együtt, Te tudod, mit jelent az, amikor mi ketten Hazaival összeülünk és elkezelünk diskurálni, te tudod, hogy milyen érzelmek fűznek egymáshoz, te tudod, hogy szeretjük egymást, két vén legény, akik most a harcmezőn találkoztak és a szívüket feltárták egymásnak... Mondom, körülbelül ezt írtam és míg írtam, talán el is érzékenyültem egy kissé... És ezzel szemben mit beszélnek odahaza? Hihetetlen...

Meghatottan hallgattam Surmay altábornagy elbeszélését és megkérdeztem, felhatalmaz-e rá, hogy megírjam.

– Természetesen, – felelte Szurmau – sőt nagy örömet szerzel vele nemcsak nekem, akinek örök büszkesége Hazai barátsága, hanem bizonyára ő excellenciájának is, aki nem kevéssé lesz meglepve, ha ezt a történetet meghallja.

Ekkor már későre járt és engedelmet kértünk Szurmay altábornagytól a távozásra.

– Menjetek, – mondotta – és köszönöm, hogy meglátogattatok. Mondjátok e! otthon, mi mindent látotok öt napi itt tartózkodástok alatt és mondjátok meg, hogy hős az én seregem minden katonája, isten veletek és a viszontlátásra.

– Viszontlátásra, kegyelmes uram ... viszontlátásra ...

Tarbuk főhadnagy páncélos vonata

Az uzsoki szorosban, február 15.

Az egyetlen osztrák katonatiszt, akivel Szurmay altábornagy főhadiszállásán találkozni szerencsém volt: Oberleutnant Hans Tarbuk, a vasúti ezred főhadnagya. És egyben a legsietősebb ember, speciálisan fürge és mozgékony, a tekintete állandóan a karkötőóráján van, azt nézi szüntelenül, aggódón, mintha attól tartana, hogy ha nem siet nagyon, hát lekésik. A dermesztő hideg ellen alig van felvértezve, a köpenye se bélelt, a csizmája vékonytalpú, a nyakán nyitva van a csukaszürke blúzának a gallérja, a nyári sapka a feje búbján félre csapva egy kicsit és még így is izzad ebben az istenverte hidegben.

– Szervusz, szervusz! – köszöntget mindenfelé, amikor belép a szobába és nyomban az altábornagy úr iránt érdeklődik.

— Könn't ich mit Excellenz sprechen? – 'beszélhetnék-e a kegyelmes úrral – hadarja sebesen és már rohanna is a szobája irányában. Örley György főhadnagy parancsőrtiszt feltartóztatja:

— Der Generalstabchef Röder ist bei Excellenz. Du musst warten.

Tarbuk főhadnagynak sehogysem tetszik, hogy a ke-

gyelmes úr a vezérkari főnökkel tárgyal, mivel tudja tapasztalásból, hogy ez azt jelenti, hogy most órákig elvárhat. De mégis belenyugodni kénytelen és Örleyvel évődik.

— Gib mir einen Thee, du Veres Erdeg – mondja a nagyváradi főhadnagynak, aki a főhadiszállás legnépszerűbb tisztje és akit örök jókedvéért, elmés ötleteiért és vakmerő tréfáiért vörös ördögnek neveznek. Van itt huszártiszt több, de vörös ördögnek mégis csak Örley Györgyöt hívják és viszonyozásul ő az egyetlen, aki a háborúban se szürke, hanem vörös bricseszt hord.

— Kicsoda ez a sietős bácsi? – kérdem a vezérkarhoz beosztott Pappváry századost.

— Lehetséges, hogy még nem ismeri a mi kitűnő Tarbuk barátunkat, aki a leghíresebb a gárdánkban?

— Sajnálom, de eddig nem volt szerencsém.

— Rögtön bemutatom, hisz ez magát roppantul fogja érdekelni, ő a páncélvonat vezetője, jöjjön csak! . . . Du, Tarbuk, hier stelle ich Dir den Herrn Rédacteur vor ...

Tarbuk főhadnagy, aki egészen fiatalember, éppenséggel nem volt meghiúsítva a bemutatkozástól. Igen udvariasan köszöntött, sehr erfreut – ismételte és azzal már ott is hagyott. Rögtön láttam, hogy az újságírótól fél bennem. Pappváry százados is észrevette a menekülést és rögtön megmagyarázta neki a helyzetet.

– A szerkesztő úr az Obercommando küldetésében látogatott meg bennünket, hát ne félj tőle. Egészen bátran elmondhatsz neki mindent és bizvást felelhetsz minden kérdésére.

Erre Obit Tarbuk elnevette magát, engedelmet kért a bizalmatlanságáért és készséggel ajánlotta fel szolgálatait.

– Ha volna szíves főhadnagy úr valamit beszélni a

páncélvonatról, beszélni a páncélvonatról általában és azokról a szolgálatokról amelyeket a kárpáti harcokban végzett.

— November 20-ika óta küzdöttem itt a Kárpátokban a páncélvonatommal, amely óriási szolgálatokat tett nekünk. Mert hiszen a páncélvonatnak nem a támadás a főcélja, hanem a felderítő szolgálatok, amely irányban minden reményünkön felül bevált. A páncélvonat ugyanannak a célnak elérésére született ebben a háborúban, mint a repülőgép, vagy mondjuk inkább a Zeppelin. De míg ezeknek főként rejtve, nem egyszer az éj leple alatt és millió veszély között kell az ellenséges hadállás fölé kerülniök, én a páncélvonatommal a legnagyobb nyugalommal direkt nekimegyek az ellenséges hadállásnak és volt rá eset, mint például a Nagyberezna-Ligetes vonalon, hogy elkerültem egészen az orosz rajvonalig is.

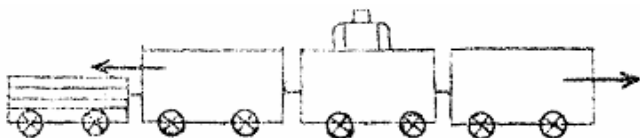
— Lehetetlen...

— Magam sem vettem észre, csak amikor már szabadszeggel láttam a föld alatt az oroszokat, akiknek egyik része elmenekült, sokan pedig a vonat megpillantásakor felemelték a karjukat és megadták magukat. Képzelteti, hogy meg voltak lepve, amikor estére orosz foglyokkal jöttem vissza Ligetesről Nagybereznára. Az oroszok azóta is félnek és reszketnek a páncélvonatomtól, amelynek létezéséről fogalmuk nem volt és amelynek megjelenése alaposan meglepte őket. Ismétlem, hogy a Kárpátokban betört oroszok nem is tudták, mi az a páncélosvonat, sohasem hallottak róla és tátva maradt a szájuk, amikor először meglátták. Azóta persze, az első támadásom november 20-án volt, már jóismerősök vagyunk és hogy mennyi kárt tettem bennük, mennyire respektálnak, azt bizonyítja, hogy a Herr von Battasew, az uzsoki szorosnál operált orosz seregek főparancsnoka, hor-

ribilis díjat tűzött ki a páncélosvonat elfogatására. Csak-hogy én szépen tiszteltetem a parancsnok urat.

— Volna szíves főhadnagy úr elmondani, hogy néz ki az a vonat.

— Összesen két kocsiból, egy lokomotívból és egy sinezett lőréből áll. Adja ide a noteszét, majd belerajzolom. Körülbelül így néz ki:

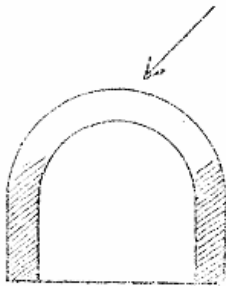

Tehát két vagon, közbül a lokomotív és az egyik vagon előtt egy lore, véges-végig sínekkel páncélozva. A két vagon és a mozdony viszont oly erős falazatú, hogy azon se golyó, se shrapnell keresztül nem üthet. Maradna tehát a gránát, de ez viszont csak akkor pusztíthatná el a vonatomat, ha nyílegyenesen jönne felülről, ami, úgy-e bár, lehetetlen.

— Értem, főhadnagy úr, de itt. ha megengedi még nem tartunk. Tehát két vagon, egy lokomotív, meg egy sinezett lőré. Azonkívül a lokomotív tetejére is méltóztatott rajzolni valamit.

— Hát vegyük először a mozdonyt. Ezen utazik a mozdonyvezető és ezen tartózkodom rendszeresen én. Az a valami a lokomotív tetején egy páncélozott kémlelőhely, körülbelül ugyanazt a szolgálatot teszi, mint a tengeralatti naszádokon. Ebből lehet látni mindent és pedig igen messzi távolságokra is, ami azért fontos, hogy megsejtés ne érhesen. Már mostan én ebből a kémlelőhelyből állandóan telefonon vagyok összekötve mind a két vagonnal, melynek legénysége rendszeresen harminc ember. A telefonon kívül vannak beszélőcsövek is, kö-

rülbelül olyanok, mint a nagy hajókon, arra az esetre, ha a telefontnak valami baja esne. Már most tegyük fel, hogy megtámadják a páncélvonatot, vagy tegyük fel, ostrom alá veszik, szóval emberi erővel megközelítik. Erre egyetlen szavamra megszólalnak a géppuskák, a melyek a vagonok nyíllal megjelezert helyein vannak és amelyeknek csöve minden irányban mozgatható. Hát ez ellen nem lehet küzdeni. Hússal nem lehet vas ellen küzdeni. A shrapnell, mondtam már, csak oly kevésbé árt a páncélvonatoknak, mint a golyó, legfeljebb ha egy kis horpadást tud ütni. Maradna tehát lövedéknek a gránát, amely azonban kiszámítottam a lehető legkedvezőbb, illetőleg legkedvezőtlenebb esetben ilyen irányból jöhet. Akkor pedig a vonatra magára már nem lehet veszedelmes, mert lesiklik róla.

— És biztos, hogy ez így van?

— Istenem, biztos?... Semmi sem biztos, én csak az eredményekből szűröm le a tanulságot. Lehet hogtj egy gránát el is pusztíthatja a vonatot, de ez nincs kipróbálva. Shrapneilt már kaptam eleget, gránátot még egyet sem. És az sem valószínű, hogy mindjárt az első gránát teli találjon. Lehet, de nem valószínű. És ha nem az első talál teli, akkor én gyorsan kikerülök a célvonalból,

mivel én előre és hátra szabadon mozoghatok és pedig igen tekintélyes gyorsasággal. És egy mozgó célpontot, melyet látni nem lehet, csak sejteni, jóval nehezebb teli találni, mint egy tűzérési állást, holott azt se könnyű. Volna tehát, mint legveszedelmesebb eshetőség, a sínek megrongálása, vagy pedig a sínek felszakítása gránát által. Hát erre aztán már volt esetem.

— És ez ellen hogy védekezett főhadnagy úr?

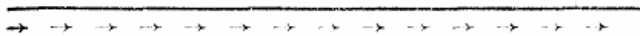
— Egyszerűen rendbehozatom a síneket és megyek zavartalanul, tetszés szerint előre vagy hátra.

— Rendbehozhatja a felrobbantott síneket?...

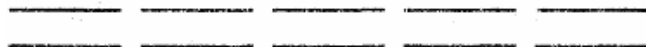
— Igen. Hol az a notesz?

— Parancsoljon.

A síneket nem kell úgy elképzelni, hogy azok simán folytatódnak, mondjuk így:

hanem a sínek tudvalevőleg meg vannak szakítva és darabokból állanak, körülbelül így:

Már most; tegyük fel, hogy a gránát beüt a vasúti síne, akkor is legfeljebb két sínrészt tud megrongálni. Erre én a lórén magammal vitt sínekből lekapcsolok annyit, amennyi szükséges és rendbehozatom az utászaimmal egy-kettőre a megrongált vonalat, annyira, hogy keresztülmehessek rajta. Hát most már tetszik érteni?

A Főhadnagy úr, el vagyok ragadtatva. . .

— No lássa, hogy milyen egyszerű. Ha pedig a sínek rendbehozatala alatt a gyalogság tüzel rám, hát megindítatom a gépfegyvereket és szüntelenül dolgoz-

tatom őket. Mert lövedékem van annyi, hogy tizenkét óra hosszat szakadatlanul tüzelhetek, holott az egész kirándulásom tartama sem tesz ki ennyit. De a biztonság kedvéért munícióm van háromszorannyi, mint amennyire szükségem lehet, az egyik vaggon egészen tele van vele.

— De mégis, nagy a rizikó és bizony megtörténhetik ...

— Legyen nyugodt szerkesztő úr, semmi sem történhetik. Sejttem, azt akarja mondani, hogy olyan terjedelemben szakítják fel a síneket, hogy nem tudom rendbehozni, vagy következetesen tüzelnek a megállásra kényszerített vonatra. Nos hát, kérem, mindezeknek a veszélyeknek elejét veendő, jóval a páncélos vonat előtt és mögött rajvonalak haladnak, a melyek a legcsekélyebb veszedelemre, a legparányibb gyanúra is figyelmeztetnek bennünket. És így én teljes biztonságban haladhatok felderítő utamon.

— Volt a kárpáti harcokban egy igen érdekes esetem. Az orosz előőrsök jelentették, hogy jön a páncélosvonat. Mert hát ennek az érkezését és előrehaladását nem lehet véka alá rejteni, ez éppen olyan füsttel, dübörgéssel jön, mint minden más és békésebb szándékú vonat. Elég az hozzá, tudták, hogy jövök és semmi egyebet nem akartak, mint elfogni. Hatalmas köveket hengergettek a pályatestre, úgy gondolva, hogy vagy nekimegyek, vagy ami valószínűbb volt, leszállunk a vonatról és amíg a köveket, helyesebben a sziklákat igyekszünk elhengergetni utunkból, azalatt megtámadnak. A tervük egészen átlátszó volt és majdnem ostoba. Én már régen láttam a kémlelőhelyemről a hatalmas torlaszt, de nem indítottam vonatomat hátra, hanem menten teljes gőzzel előre. Egy fél kilométerre a torlasztól hirtelen megállottam. És vártam és kívántam és reméltem, hogy a számításom beváljon. Be is vált. Minden oldalról heves támadást in-

téziék a páncélvonat ellen, majdhogy előtte voltak. Ekkor elkezdtek a tüzelést. Valósággal szitává lőttük a támadóinkat, aki felénk jött, a halál fia volt. De az is, aki futva menekült. Azokat gépfegyvereink golyózápora állította meg örökre menekülés közben. Olyan pusztítás volt ez, hogy soha különbet páncélvonatról nem képzeltem. Időközben lehengeritettem a síneken lévő köveket és ismét teljes gőzzel utánuk. És pusztítottam az oroszot, a míg egy shrapnelljük nem tett figyelmessé arra, hogy jó lesz visszamenni. Egy igen nagy darabon sikerült ekkor az oroszot visszavernem és pontos jelentést is adnom arról, hogy most hol állanak.

— Még csak néhány kérdést, főhadnagy úr. . . .

— Tessék...

— Úgy látom a szíves rajzából, hogy szeneskocsija nincs a páncélosvonatnak. Mivel fűtik?

— Brikettel, éppen ezért más egyébnek nincs is helye a mozdonyon. A brikett minden helyet elfoglal.

Köszönöm, és a színe?

— Szürke, mondhatnám csukaszürke az egész. Ez a szín olyan jól illik bele a derengésbe.

— Igen. . . És végül, ha megmondaná, főhadnagy úr, milyen gyárból került ki a páncé'osvonat?

— Madiar kirali államvasutak.

— Köszönöm és bocsánatot amiért ilyen soká háborgattam.

Matrone

Sianki, február 5.

Az utazásunknak egyik leggyorsabb részlete Nagybereznáról Csontosra volt. Talán viszonzásul is azért, hogy Nagybereznán, ahol három koronaért mérik valamilyen rossz cankó literjét és egy koronát nem átallanak elkérni egy szelet disznósajtért, melynek polgári értéke két krajcár, nem többet, mint tizennyolc óra hosszat vesztegeltünk, este hattól másnap déli pont tizenkét óráig. A vasúti állomással szemben levő Ven-Déglőhöz címzett lebusban töltöttük az időt és társalogtunk német katonákkal, akik igyekeztek a Kárpátokba és a már ott harcoló társaiknak vitték a Hindenburg Liebesgabét, egy-egy prémmel bélelt borbecsset, amelynek értéke saját állami regieben nyolcvan márka. Az ő végtelen hosszú vonatuk is csak nagynehezen vergődött előre a fájdalmas torlódás miatt, amely a Fenyvesvölgy utáni felrobbantott hajasdi hid következtében állott elő. Néhány nap múlva a hid ismét rendben lesz és azontúl megszűnik a forgalmi akadály egyik legsúlyosabb része a kárpáti front felé.

Hát mondom, Bereznáról Csontosra meglepő hamar jutottunk el, mindössze másfél óra alatt, délben indulunk és félkeitékor megérkeztünk Csontosra, ebbe az

oroszok által agyonlövöldözött kis helységbe, melyről annyit írtak és beszéltek az oroszok kárpáti betörése folyamán. Holott Csontos maga egészen jelentéktelen kis falu; a vasúti állomása se nagyobb egy jókora őrháznál és okker-sárga színe van.

Itt találkoztunk az első orosz fogolytranszporttal, ezek már Uzsokról jöttek el napok előtt. Innen szállítják tovább őket a fogolytáborokba. Túlzás volna azt állítani, hogy ezek az orosz foglyok, lehettek vagy háromszázan, bánkódtak rajta, hogy a tűzvonalon innen kerültek. Csupa elégedett, mosolygós ábrázat, minden tekintetük elárulja, hogy milyen boldogok, amiért az ő számukra a háború véget ért. Titkot sem csinálnak ez érzelmeikből, és akik tudnak közülnök németül, azok egyenesen hangsúlyozzák, hogy hét hónap elég volt. Azontul nem is nagy elragadtatással beszélnek a tisztjeikről, akik azí ígérték nekik, hogy orosz újévre vége lesz mindennek és Magyarországot holdanként felosztják közöttük. Ki mentől jobban harcolt, annál több földet kap. Magyar földet, egy részt a magyar Kánaánból, – valóban nem is rossz.

Egyébként pedig az orosz foglyok már nagyon unalmasok. Akiket láttunk hat hónap óta, az mind egyféleképpen beszél, egyazon fajta és kétségbeejtően érdektelen. Néhány kivételtől eltekintve, a csontosai foglyok szakasztott olyanok, mint amilyenek voltak, akikkel Krosnón, Novemiasztóban, Neu- és Ait-Sandeczben, Limanovában, végig a Kárpátokon, vagy akár még valamikor az ősszel az esztergomi fogolytáborban találkoztunk. A beszédjük is ugyanaz, a hanghordozásuk, a típusuk, sőt az arcvonásuk is úgy hasonlít, hogy itt Csontoson meg mernék rá esküdni, hogy egyikkel-másikkal már Duklán találkoztam ezelőtt nem tudom hány hónappal, amikor még nyár volt.

Egyébként a derék hadfiak nem nagyon törődnek velünk, egészen otthonosan érzik magukat, széjjelszórtan üldögélnek a csontos vasúti állomás elszáradt kertjének hiányos kerítéséhez támaszkodva és vajaskenyeret esznek. A kenyeret már a mi fogságunkban kapták, a vaját, afféle konzerv, még felspórolták, amikor harcban állva, már arra gondoltak, hogy a fogság első napjaiban legalább ne kelljen száraz kenyeret enniök. Javarészt földművesek odahaza, egy van köztük, egy nagyon vörös ember, aki fiakkeres Moszkvában, és valamennyien nős és családos emberek, akik az egész háborúból a nagy vágyódásnál hazafelé, vissza a családi tűzhelyhez egyebet nem éreznek. Nem is teszik így lefegyverzetten a katona benyomását, inkább afféle jámbor háziállatok.

A csontos állomás nevezetességét nem is ők képezik e percben, hanem egy fiatal leány, akit gondosan őriznek egy szobában, amein fölé e pretenziózus szó van írva: Váróterem. Az ajtó előtt, melynek ablaka be van zúzva, egy öreg népfölkelő szuronyszegzetten áll őrt és ha a nagy hidegben mégis megenged magának néhány lépést, hogy a cipője oda ne fagyjon a jeges hóhoz, hát visszatérve az ajtóhoz, gondosan keresztülnéz a betört üvegű ablakon, vajjon az ott őrzött madárka ki nem repült-e onnan. Holott e fölös gondoskodás nélkül is bajos volna, mert hogy odabenn egy másik népfölkelő is őrködik, ami a fogoly értékének különösebb jelentőséget ad. Két öreg népfelkelő és egy fiatal, tizenöt éves leány ...

– No, vitéz urain, – mondom a silbakoló infanieristának – kit őriz itt olyan fokozott elővigyázatossággal?

A népfölkeiő rám mered, gondolja, nagy úr lehet, aki civilben el tudói jutni manapság Csontosra és haptókot vág:

— Jelentem alássan a szolgabíró úrnak, kémnőt hoztunk.

Hát csakugyan igaz, hogy a szolgabíró még a királynál is nagyobb úr a parasztnak. Nem is rontom el a kedvét, hadd gondolja a derék ember, hogy szolgabíróval beszél.

— Aztán honnan hoztátok a kémnőt?

— Nem én hoztam, alásan jelentem, én csak őrizem. A másik hozta, aki odabenn van, úgy mondja, Fenyves-völgyről.

— Hát beszélhetek vele?

— A mán bizony bajos lesz?

— Bajos? Miért, – nekem?

— Mert hogy a kémnő nem szól egyetlen szót sem.

— Majd meglátjuk ...

Azzal megyek be a váróterembe, melynek sáros, helyenként felszakított padlózatára piszkos, agyongázolt szalma van vékonyan felhintve, a természet van megcsúfolva vele, hogy ez egyszer aranyárga lehetett és teli kalász ringott a végében. A szoba fojtott levegőjű és sötét, pedig odakünn tiszta és átlátszó a világ és a visszatérő nap éppen ide veti fagyos sugarait.

— Hál hol van a kémnő? – mondok a népfelkelőhöz, aki az ajtó melletti sarokra mutat.

— Ott gubbaszt már reggel óta.

— Mondd neki, hogy álljon fel és vezesd ide.

— Mondani nem igen mondhatok neki semmit, de majd odaterelem.

Ezzel odamegy a földön guggoló leányhoz és biztatja, nógatja, hogy kerüljön kijebb. De ez nem igen reagál. Ekkor magam megyek hozzá és hívogatom. Csak nagynehezen szánja rá magát, hogy engedelmeskedjen, végre megteszi mégis.

Ekkor még nem látok a leányból semmit. Csak ami-

kor kijött az ajtóhoz, ki a napfényre. Valami egészen fantasztikus jelenség ez a darócruhába öltöztetett gyermek, finom és karcsú, a mozdulatai graciózusak, a saruja, mely spárgával van a rongyokba burkolt lábához kötve, még egyszer olyan nagy mint az apró lába maga. A szeme kék és tiszta, mint az égbolt a rónák felett, a haja, az oldalon gondosan szétválasztott haja színaranyhoz hasonlító. Úgy is fénylik. És rám mosolyog, rám mosolyog, anélkül, hogy rám nézne és ekkor a két bíborvörös ajk mögött a fogai fehéren, mint a hab, csillognak.

Ekkor már odajött Vaszary János festőművész is, aki ösztönszerűleg rajzolni kezdte a leányt, a bécsi kollega is és Miakich százados is és együtt csodáltuk ezt a furcsa kis emberi lényt.

— Jól kiöltözve ottíon grófkisasszony lehetne – bátorkodtam megjegyezni és a többiek ugyanígy vélekedtek. A leány pedig egyre mosolygott, de most már mintha keresztülmosolygott volna rajtunk, mint egy kristályüvegen. Biztos, hogy érezte, mekkora szenzációval szolgál.

— Hogy hívnak? – kérdeztem tőle németül, de csak mosolygott. Gondoltam, hátha tud lengyelül:

— Mowi pan po polsku? – folytattam, de hát lengyelül sem tudott. És már ment is volna vissza a vacskába.

— Hát te hogy beszélsz vele? – kérdezte Miakich kapitány az őrzőjétől.

— Kapitány urnák jelentem alássan, bizony sehogy. Nem tudok én ezzel beszélni.

— Hát mit tudsz?

— Csak annyit, hogy azzal adták át nekem Fenyvesvölgyön, hogy szállítsam el Ungvárra és jöjjenek vissza a vevénnyel, hogy átadtam. Hát idáig eljöttünk és mi-

helyst lesz vonat, megyünk tovább. Azt is mondták Fenyvesvölgyön, hogy úgy vigyázzak rá, hogy engem kötnek fel, ha elveszítem. Mert hogy veszedelmes kémnő.

— Hát nem szól egy szót se?

— Hozzám nem, hanem az imént motyogott valamit azzal a vörös fogollyal, azzal a fiákerossal.

— Hol van az a fiákeros?

— Amott ni!

— Hívd csak ide.

Aztán előkerült a vörös fiákeros, aki idáig teljesen elvonultan üli és fejét a tenyerébe hajtva, biztosan a Moszkvában elveszített fogatára gondolt. Németül szölkünk hozzá:

– Kérdezd csak meg ezt a leányt a magad nyelvén, kicsoda és mi történt vele?

Az orosz fiákeros pedig lengyel-zsidó németséggel elmondott mindent, amit a leánytól hallott. Amíg beszélt, a leány éber figyelemmel kísérte ajkának minden mozgását és így komolyan, ha egyáltalában lehetséges, még sokkalta szebb volt. A vörös orosz fuvaros nedig beszélt:

– Azt mondta nekem, hogy Matrone a neve és árvalány, amolyan csavargó lány, nincs a világon senkije, nem is volt soha. Valamerről Orosz-Lengyelországól kerülhetett ide, amikor itt, ezen a vidéken kozákok jártak. Megtudta magát értetni velük és mivel adtak neki kenyeret meg vizet, a lány velük maradt. Velük volt hetekig. A lovukon cipelték magukkal, ha messzibbre mentek. Egyszer aztán megtámadták a kozákokat, ők elmenekültek, a leányt meg itt hagyták. Az osztrákok erre elfogták mint kémnőt és magukkal vitték.

Míg a vörös muszka beszélt, a lány figyelmesen hallgatta és amikor befejezte, tölcsezt csinált a kezével a szájához és úgy mutatott valamit.

– Aztán, – folytatta az orosz a jeladást megértve

– azt mondta még nekem, hogy a kozákok őt küldték vízért és adtak neki néhány kopeket. De ő nem kémnő, ő ártatlan...

Még valamit akart mesélni a moszkvai fogoly, de időközben megjött a jelzés, hogy utazhatunk tovább, hát gyorsan otthagytuk az oroszot is, meg a kémnőt is. Még csak azt láttuk, amint az öre előtt ismét mosolyogva lépdegélt vissza a váróterembe. Azontúl mi sem beszéltünk többet a leányról és már el is felejtettük volt a megejtő mosolyát, a haját, mely olyan volt, mint a színarany és a kék szemét, a csillogót.

Másnap reggel megérkeztünk Fenyvesvölgyre, de mivel a teherautó, melyen utunkat folytatni kellett volna, csak két órára volt jelezve, bejártuk a rommá lőtt helységet, amelyen állandóan magyar gyalogság és porosz tüzérség vonult fel, aztán elmentünk és jelentkeztünk Groholszky ulánus-őrnagy, hadtáparancsnoknál, aki már hivatalosan értesülve volt érkezésünkről és közölte velünk, hogy a teherautó, egyébként az egyetlen jármű, mely keresztül tud vergődni a felvonuló katonaság, trének és colonneok falán, ide a Commandóhoz jön értünk, és egyben meghívott ebédre.

Groholszky őrnagy, aki a lebergi térparancsnoksághoz volt ezelőtt beosztva, csak oly érdekes ember és kiváló katona, mint a tisztjei és igen jellegzetes feljegyzéseket közölt velem az oroszokról. Ebéd folyamán szó került az oroszok kitűnő kémszolgálatára is, mielynek meglepő részleteit hallottam itten.

– Éppen a napokban küldtem Ungvárra egy kémnőt, – mondta az őrnagy – aki úgyszólván cicerónéjuk volt az oroszoknak Magyarországon. Ha magam nem győződtem volna meg róla, nem hinném, hogy mire képes így jó családból való leány...

Ekkor hirtelen fokozottabban figyelmesekké lettünk, az őrnagy pedig folytatta:

– Egy alig tizenötéves leány, elragadó teremtés még rongyokba burkoltan is, a haja aranszőke, ekkora kék szemek, amelyek mindig mosolyognak. Valami hihetetlenül bájos jelenség. . . Matronénak mondta magát, miután napokon át adta a némát meg az idiótát. És mindig mosolygott, tisztára azt a benyomást keltette, hogy a mosolyával akarja az embert megigézni. És ilyenkor mutogatta a fogát: két sor igazgyöngy. A tisztjeim is mind alig győzték bámulni. Hát ez a gyerek vezette az orosz Magyarországon. Ösmert minden utat, minden kis erdőt, minden tisztást a hegyek között, minden házat, egy csomó embert és odavezette az orosz, ahol tudta hogy érdekes, ahol volt mit fosztogatni. És tudott minden kutat és ő mondta meg, hol lefret inni és itatni a lovakat, – egy fiatal leány, mondom, alig tizenötéves. És mindig mosolygott, akkor is mosolygott, amikor a bűne tisztán állott és világosan mint a kék szeme. A szörnyeteg! A bestia mindig csak mosolygott. Elküldtem Ungvárra, ott majd végeznek vele. Az összes iratokat elküldtem. . . Bár engem nem lepne meg, ha mosolyogna még akkor is, amikor felkötik. Matronénak hívják, kis szőke, búzavirágszemű szörnyeteg.

TARTALOM

Előre	5
Salome.....	9
Sárossy, muníciót!.....	15
Boroevics.....	29
A kihült csatatér	33
Egy holt lovas az éjben.....	48
Találkozás.....	55
Tarbuk főhadnagy páncélosvonata	62
Matrone	70